

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE**

CECHY A ŘEMESLNICKÁ SDRUŽENÍ V RAKOVNÍKU
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Zikmundová

*Specializace v pedagogice
Historie se zaměřením na vzdělávání*

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 24. dubna 2019

.....
Vlastnoruční podpis

Poděkování:

Ráda bych poděkovala panu doc. PhDr. Petru Hlaváčkovi, Ph. D. za jeho vstřícný přístup, ochotu a odborné vedení této práce.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

1	ÚVOD.....	2
2	PRAMENY A LITERATURA.....	3
2.1	PRAMENY	3
2.2	LITERATURA.....	3
3	POČÁTKY OSADY RAKOVNÍK.....	5
3.1	RAKYTNO	5
3.2	TRHOVÁ VES RAKOVNÍK (RAKYTNO) POD SPRÁVOU HRADU KŘIVOKLÁTU.....	6
3.2.1	Cesta ke svobodě řemeslníků a vznik volných trhů.....	6
4	DOVRŠENÍ HOSPODÁŘSKÉHO ROZVOJE VE 13. A 14. STOLETÍ.....	8
4.1	VZNIK MĚST - PRVNÍCH SAMOSTATNÝCH A SAMOSPRÁVNÝCH ORGANIZAČNÍCH CELKŮ.....	8
4.1.1	Povýšení Rakovníka na město a udělení privilegií.....	10
4.2	DOHLED MĚSTSKÉ SPRÁVY NAD ZBOŽÍM, TRHY A OBCHODOVÁNÍM	11
4.3	OD MĚSTSKÝCH ORGANIZACÍ K ŘEMESLNICKÝM ORGANIZACÍM	12
4.4	VÝVOJ CECHOVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ	14
5	RAKOVNÍK BĚHEM HUSITSKÝCH VÁLEK A V DOBĚ PODĚBRADSKÉ A JAGELLONSKÉ.....	16
5.1	RAKOVNICKÁ ŘEMESLA VE 14. STOLETÍ A 1. POLOVINĚ 15. STOLETÍ	18
6	OBDOBÍ NEJVĚTŠÍHO ROZKVĚTU RAKOVNÍKA VE 2. POLOVINĚ 15. A V 16. STOLETÍ.....	26
6.1	RAKOVNÍK ZA VLÁDY JAGELLONCŮ A PŘED BĚLOHORSKOU PORÁŽKOU	26
6.2	15. – 16. STOLETÍ VE ZNAMENÍ ZLATÉ DOBY RAKOVNICKÝCH CECHŮ.....	29
6.2.1	Jednotlivá řemesla a cechy	30
6.2.2	Spolucechy	37
6.2.3	Poměry uvnitř cechu.....	38
7	17. A 18. STOLETÍ – POSTUPNÝ ÚPADEK CECHOVNÍHO ZŘÍZENÍ	43
7.1	RAKOVNÍK BĚHEM TŘICETILETÉ VÁLKY	43
7.2	RAKOVNÍK VE 2. POLOVINĚ 17. STOLETÍ.....	44
7.3	RAKOVNÍK V 18. STOLETÍ.....	46
7.4	PROMĚNA CECHOVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ PO TŘICETILETÉ VÁLCE	47
7.5	RAKOVNICKÉ CECHY VE 2. POLOVINĚ 17. A V 18. STOLETÍ	48
8	RAKOVNÍK V 19. STOLETÍ.....	52
8.1	INDUSTRIALIZACE PRŮMYSLU V 19. STOLETÍ.....	56
8.1.1	První průmyslové podniky v Rakovníku	58
	ZÁVĚR	60
	RESUMÉ.....	62
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	63

1 ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala Cechy a řemeslnická sdružení v Rakovníku. Podrobnému popisu cechovního uspořádání v Rakovníku se totiž prozatím žádná odborná práce nevěnovala. Stručně je cechovní uspořádání a hospodářský rozvoj Rakovnicka popsán v knize Kateřiny Blažkové a Jany Votrubové *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*.¹ Tato kniha vyšla v edici, která se věnovala počátkům a rozvoji podnikání v jednotlivých regionech České republiky.

Zásadní literaturou pro tuto práci jsou *Dějiny královského města Rakovníka*, které napsal rakovnický historik František Levý. Levý podrobně popsal celou historii města Rakovníka. Tato kniha je také nejčastěji citovaná v dalších pracích, například i v odborných rešerších historika kulturních dějin Zikmunda Wintera.

Cílem této práce je popsat hospodářský rozvoj města Rakovníka a sledovat proměny cechovního zřízení. Text je členěn chronologicky. V úvodní části práce je vyložen všeobecný vznik cechovních korporací. Další kapitoly se věnují určitým epochám. Nejdříve je popisován historicko-politický kontext s důrazem na hospodářské dějiny města a poté řemeslnická a cechovní problematika v daném období.

Dominantní živností v Rakovníku bylo pivovarnictví a s tím související řemesla. Díky pivu byl Rakovník proslulý po celém království. V práci bych poukázala i na další řemesla, která se ve městě nacházela. Rakovník nesehrál žádnou důležitou úlohu v českých dějinách. Za výjimku můžeme považovat jen bitvu u Rakovníka v roce 1620, jejíž dohra se udála na Bílé hoře, a rakovnické pivovarnictví, které bylo zdrojem příjmů nejen městské samosprávy, ale i Koruny.

Rakovník byl hospodářským centrem celé oblasti. Hranice rakovnického regionu byly ve středověku vytyčeny vrchem Džbán, Křivoklátskou vrchovinou, Kralovickou a Jesenickou pahorkatinou. Rakovník zaujímal od nepaměti specifické postavení, jelikož byl pod správou hradu Křivoklátu. Díky správním reformám v 19. a 20. století se rakovnický region rozšířil. Křivoklátsko bylo k Rakovníku přičleněno až v roce 1960.

Největší rozkvět rakovnických cechů nastal v 16. století. Dokladem toho je řada cechovních artikulí, které si cechy nechaly sepisovat nebo obnovovat. Nejvíce cechovních písemností se dochovalo z 18. a 19. století.

¹BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1.

2 PRAMENY A LITERATURA

2.1 PRAMENY

Rakovnické cechy tvoří ve Státním okresním archivu Rakovník několik fondů. Fondy obsahují převážně cechovní artikule a různá registra. Jedná se o registra celého cechu nebo tovaryšského spolku uvnitř cechu. Dochovaly se i účetní knihy cechovních korporací. Některé fondy obsahují také osobní dokumenty členů cechu či korespondenci cechu. Artikule cechů se dochovaly v originální podobě nebo v podobě starších opisů. Některé dokumenty byly poničeny a nejsou úplné. Měšťanská beseda a Měšťanská řemeslnická beseda tvoří, stejně jako další spolky, vlastní fond.

2.2 LITERATURA

Hospodářskými dějinami českých zemí se zabývala řada historiků, stejně tak i cechovní problematikou. Literatury o vzniku a vývoji cechovního zřízení je celkem dost. Starší práce jsou spíše kompilacemi a snaží se zevšeobecnit cechovní uspořádání na našem území. Konkrétní cechy v jednotlivých českých městech jsou předmětem studia menších odborných pracích, v dnešní době především bakalářských či diplomových.

Starší monografická díla (vydaná především v 1. polovině 20. století) navazují na vědeckou činnost Zikmunda Wintera, který se jako první zabýval cechovní problematikou obecně. Winter se věnoval především období do 16. století. Ve svých knihách často cituje archivní prameny a vše dokládá konkrétními případy z českých měst.

Václav Ševčík obecně popisuje cechovní uspořádání v knize *Historie cechovního zřízení, řemesel a obchodu*.² Věnuje se počátkům cechů, jejich principům a vnitřnímu uspořádání. Také popisuje příčiny úpadku cechovního zřízení. Stejnou všeobecnou problematikou se ve své knize *Řemeslná bratrstva a cechy, jich původ, rozkvět a úpadek* zabýval Emil Lhota.³ Jednotlivým řemeslům se podrobně věnuje například kniha *Zapomenutá řemesla* od Miroslava Janotky.⁴ Jedná se o populárně naučnou literaturu. Kniha popisuje jednotlivá řemesla, řemeslnickou práci a výrobky. Obdobných populárně naučných publikací je několik.

² ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Praha: Československé akciové tiskárny, 1926.

³ LHOTA, Emil. *Řemeslná bratrstva a cechy, jich původ, rozkvět a úpadek*. Volyně: vlastním nákladem, 1898.

⁴ JANOTKA, Miroslav. *Zapomenutá řemesla: vyprávění o lidech a věcech*. Praha: Svoboda, 1984. ISBN 25-126-84.

Všeobecný ráz má i kniha od Františka Roubíka, ve které se autor věnuje vývoji českého průmyslu a obchodu.⁵ Kniha popisuje především úpadek cechovního zřízení od 18. st. vlivem manufakturní a tovární výroby a transformaci českého průmyslu v 18. a 19. století. Problematikou středověkého cechovního zřízení se příliš nezabývá.

Dějiny obchodu v předbělohorské Praze od Josefa Janáčka⁶ dokládají prodej zboží nejen rakovnických řemeslníků, ale i vliv pražských obchodníků po celé zemi. Časový rozsah období, kterému se tato kniha věnuje, je 1550-1620.

Pro tuto práci jsou hlavním sekundárním zdrojem práce rakovnických kronikářů a historiků. Základním dílem jsou *Dějiny* od Františka Levého.⁷ Mezi další patří kronika Ferdinanda Malce a paměti Františka Hovorky.⁸

⁵ROUBÍK, František. *Z českých hospodářských dějin: Přehled vývoje českého průmyslu, obchodu, měny a dopravy*. Praha: Státní nakladatelství, 1948.

⁶JANÁČEK, Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha: Československá akademie věd, 1955. ISBN 105010-54-5621.

⁷LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6.

⁸ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3.

3 POČÁTKY OSADY RAKOVNÍK

3.1 RAKYTNO

Okolí Rakovníka bylo osídleno již v pravěku, důkazem jsou nedaleká archeologická naleziště.⁹ Nejstarší nálezy pochází již z paleolitu (naleziště u Lubné). Nalezené artefakty tak dokazují, že okolí města bylo vhodným prostředím pro život a rozvoj společnosti.

Dodnes nevíme, kdy přesně byl Rakovník založen. Původní osada se nazývala Rakytno (též Rokytno). Kosmas klade její počátky do 2. poloviny 7. století. K rozvoji této osady došlo v 10. století - Rakovník byl vystaven na novém, zcela ještě neobydleném místě nedaleko původní osady Rakytno.¹⁰

Rakytensko (Rakovnicko) leželo na hranici kmenů Čechů, Lučanů a Doudlebů. Přemyslovci si postupně podmaňovali knížata z jiných rodů a ovládli celé území Čech. Rakytno bylo již od počátků pod správou přemyslovských knížat, kteří měli pravomoci jmenovat cůdaře (sudí), písaře, lovčího, místní správce a majitele půdy (tj. mezi jejich pravomoci patřilo i povýšení do šlechtického stavu). Sídlem těchto úředníků byla osada, centrum kraje, Rakytno. Přemyslovci též bránili kraj před útoky Lučanů – za tímto účelem byl například vystavěn hrádek Dřevíč či Hlavačov.¹¹

Osídlení celého knížecího, později královského, křivoklátského loveckého hvozdu a jeho okolí bylo ovlivněno především loveckými potřebami. Intenzivnější osídlování lesnatých a kopcovitých oblastí probíhalo od 30. let 13. století. Současně zde bylo vybudováno několik loveckých hrádků – Týřov, Angerbach, Jivno, Nižbor... (většinou na okrajích loviště, aby měla lovecká výprava kde přespat a nabrat síly). Celá oblast byla poté spravována podle manského systému. Jednotliví manové, kteří byli v čele menší dvorů či větších osad, museli plnit nejen správní, ale i vojenské a robotní povinnosti.¹² Rakovník, stejně jako další vesnice a osady v okolí hradu, měl robotní povinnost zejména v době přebývání královské lovecké družiny na Křivoklátě. Konkrétně Rakovničané museli dodávat peřiny, ložní prádlo, slavníky apod., jelikož hrad nebyl na tolik hostů vybaven.

⁹ V Muzeu T. G. M. Rakovník je stálá expozice věnovaná právě pravěkému osídlení rakovnického regionu.

¹⁰ O založení Rakovníka též vypráví pověst s raky, podle které ovdovělá mlynářka chtěla otrávit své děti v době neúrody a bídy. Uvařila tak raky, jelikož si myslela, že jsou jedovatí. Poté, co se ukázalo, že je rak chutný a výživný, stahovalo se k Rakovnickému potoku čím dál tím více lidí z okolí a tak vznikla osada, později město Rakovník.

¹⁰ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 1.

¹¹ Tamtéž, s. 2.

¹² BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 16.

Dále pak museli půjčovat povozy s koňmi (to jediné bylo za plat) a určitý počet lidí na obsluhu povozů (to však již bez platu).¹³

3.2 TRHOVÁ VES RAKOVNÍK (RAKYTNO) POD SPRÁVOU HRADU KŘIVOKLÁTU

Rakytno však brzy kvůli své poloze (v mírném svahu v údolí Rakovnického potoka) nevyhovovalo dobovým válečným potřebám, a tak se za vlády knížete Vladislava I. (1109-1117 a 1120-1125) sídlo kraje (téměř se všemi úřady) přemístilo na Křivoklát. Stalo se tak kolem roku 1110, kdy Vladislav nechal (podle Kosmovy kroniky) původní dřevěné lovecké sídlo přestavět a opevnit. Díky častému pobytu šlechty (za účelem loveckých radovánek) vznikla v podhradí osada s řadou řemeslníků.

V roce 1119 byla započata stavba rakovnického kostela a opevnění středu města. Byly vybudovány ochranné valy. Na Křivoklátě, novém sídlo územní samosprávy, sídlil nejvyšší představitel kraje, v jehož kompetenci byla politická a vojenská správa. Rakovník zůstal sídlem cúdaře (sudího).¹⁴ Poprvé v písemných dokumentech se Rakovník objevuje roku 1252 právě jako sídlo soudu.¹⁵

Z Rakovníka se stala nejvýznamnější trhovářská ves v celém okolí. Bylo to díky výhodné poloze na obchodní stezce. Přes Rakovník proudilo běžné zboží každodenní potřeby i luxusní zboží ze západní Evropy do Prahy. Každé řemeslo i kupci z okolí zde měli své stálé sídlo (stánek na trhu). Dalším faktorem, který přispěl k rychlému rozvoji Rakovníka, byl pobyt šlechty na vrchnostenském hradě Křivoklátě.¹⁶

3.2.1 CESTA KE SVOBODĚ ŘEMESLNÍKŮ A VZNIK VOLNÝCH TRHŮ

Do 10. Století byla na českém území uzavřená samostatná hospodářství. Jednotlivé dvory byly soběstačné. Poddaní byli rozděleni do dvou skupin – na řemeslníky a tzv. chalupníky (zemědělský lid). Se stále více konkrétnější dělbou práce se vyčlenili specialisté v určitém oboru. Řemeslníci pracovali ve speciálních dílnách uvnitř dvora (např. kuchaři, pekaři, pivovarníci), chalupníci často pobývali mimo dvůr. Oba tyto nesvobodné stavy měly ke dvoru robotní povinnosti. Nesvobodní řemeslníci pracovali pouze pro potřeby svého pána (tj. správce či majitele dvoru, popřípadě hradu). Všechny suroviny jim byly majitelem

¹³LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 6.

¹⁴ Tamtéž, s. 3.

¹⁵BEDNAŘÍK, Tomáš. *Rakovnicko*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-908-6. s. 7.

¹⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 4.

hospodářství zajištěny. V každém dvoru byl jmenován mistr, který zodpovídal za práci ostatních.

Již v tomto období tak docházelo ke stratifikaci společnosti. Nejnižší společenskou třídu představovali otroci, střední řady zastupovali nevolní rolníci (chalupníci) a řemeslníci, mezi nimiž byly také rozdíly. Nejvýše na společenském žebříčku byli feudálové – tedy šlechta, církve a panovníci.

Od 10. století se nejdříve ve Francii a v Německu objevují svobodní řemeslníci. K nám se tento nový stav dostává díky německé kolonizační vlně ve 12. století. Vedle svobodných řemeslníků se objevovali i osobně svobodní nájemníci půdy.¹⁷ Z půdy platili úrok (census) a svobodně se mohli stěhovat na půdu jiného feudála. Jednotlivá řemesla nebo výrobky jsou dohledatelné v písemných pramenech a starší české literatuře.

Řemeslná práce se zpočátku týkala základních existenčních potřeb – to znamená stravy, oděvu a předmětů denní potřeby. Přebytky výrobky, tedy nadprodukce, se postupně z uzavřených knížecích, panských či církevních dvorů dostávaly na volný trh. Při dvorech tak vznikla řada tržišť (neboli trhových vsí). Nesvobodní řemeslníci museli mít od feudála povolení prodávat svou nadvýrobu. Postupem času se pracovní povinnost změnila v roční plat. To znamená, že řemeslník, poté co vyrobil dané množství výrobku, mohl nadbytek prodat na trhu a zisk patřil pouze jemu. Na těchto trzích se vedle domácích nesvobodných řemeslníků objevovali i svobodní obchodníci z ciziny, kteří se pohybovali po zemských obchodních stezkách. Cílem těchto svobodných obchodníků a řemeslníků byla Praha. K rozvoji obchodu přispěla místní cla, nucené zastávky a skladování zboží na určitou dobu v patřičně uzpůsobených hostinských dvorech. Clo bylo dvojího typu – clo z prodeje a koupě (dle ceny zboží či kusů) a průjezdní clo. Nejdříve bylo vybíráno určité množství z nabízeného zboží (tzn. plat v naturáliích), postupně se přešlo k platu peněžnímu. Bezpečné hostinské dvory (tedy hospoda a skladní prostory pro zboží) sloužily obchodníkům a kupcům také pro odpočinek. Nucený sklad byl cizincům poskytován za poplatek, českým lidem nikoli. Trhovci se tedy usazovali poblíž obchodních cest nebo v podhradí. Rakovník byl na obchodní trase Louny – Plzeň. Řemeslníci se usazovali i v křivoklátském podhradí.¹⁸

¹⁷ V pramenech označování jako hospites, coloni, censuales (hosté, osadníci či úročníci).

¹⁸ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 5-30.

4 DOVRŠENÍ HOSPODÁŘSKÉHO ROZVOJE VE 13. A 14. STOLETÍ

Ve 13. století došlo k dovršení agrární revoluce. V důsledku zvýšení výnosnosti zemědělské produkce (díky trojpolnímu systému) a zdokonalení zemědělského nářadí a záprahu se rozrostla populace. Zároveň došlo k vnější a vnitřní kolonizaci. Lidé se usazovali v neobydlených oblastech, a to i ve vyšších nadmořských výškách či na řídkěji osídlených místech – příkladem je právě Rakovnícko.

Prudký rozvoj osídlení Rakovníka nastal s vládou krále Václava I. (1230-1253), který byl, stejně jako jeho otec, velmi vášnivým lovcem a na Křivoklátě pobýval častěji než v Praze. Díky tomu se na Křivoklátě odehrávaly státní záležitosti a jednání, za panovníkem jezdili významní šlechtici apod. Přítomnost královského dvora tak přitahovala cizí kupce, zejména z německých oblastí. Ti se usadili v Rakovníku, centra veškerého obchodu z okolí, a rozšířili zde obchodní zvyklosti z ciziny. Místní obyvatelé jejich přítomností moc nadšení nebyli, jelikož nově příchozí cizinci jim svým zbožím velmi konkurovali, byli osvobozeni od různých povinností, a tak v porovnání s domácím obyvatelstvem bohatli. Nad to vše si ještě nárokovali různá práva a privilegia.¹⁹

Nevolný lid byl z uzavřených hospodářství propouštěn na kousek půdy, který měl propůjčený od své vrchnosti (světské či duchovní) – toto se však netýkalo Rakovníka, jelikož celé území bylo v držbě krále. Koruna naopak propůjčovala půdu šlechticům, kteří ji dále pronajímali svým poddaným. Nižší šlechtici pak ručili za plnění robotních a vojenských povinností. Z léna, tedy propůjčené půdy, se odváděl úročný poplatek. Na pronajaté půdě si nájemníci stavěli domy (což se týkalo města Rakovníka). Půda nebo dům se pronajímaly na určitou dobu nebo dědičně. Právě emfyteutické (tj. dědičné) právo, které do Čech přinesli němečtí kolonisté²⁰, změnilo poměry ve vlastnictví půdy či městských domů a nezávislost jejich majitelů. Po zakoupení tohoto práva byl totiž majitel osvobozen od některých platebních a robotních povinností a půda zůstala v držení jeho potomků.

4.1 VZNIK MĚST - PRVNÍCH SAMOSTATNÝCH A SAMOSPRÁVNÝCH ORGANIZAČNÍCH CELKŮ

Řemeslníci se stále více usazovali v místech konání trhů – tj. v trhových vsích a podhradích. Díky výdělků z nadprodukce se vyplatili z nevolnictví a stali se svobodnými.

¹⁹ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 5.

²⁰ Odtud se toto právo nazývá též německé.

Ve 13. století tak bylo dovršeno rozvrstvení společnosti. Ze stále hustěji osídlených tržišť se stala města - 13. století bylo ve znamení rozsáhlého zakládání měst. Rakovník získal status města v roce 1286.²¹ Kromě povýšení hustěji osídlených osad na města se města zakládala i na nových (neosídlených) místech, a to z rozličných důvodů.

Středověká města dělíme podle jejich majitelů (zakladatelů) na 2 základní typy - města královská a poddanská. Zakladateli poddanských měst byli šlechtici nebo církve. Tato města měla méně práv a privilegií než města královská. V hospodářském vývoji zaostávala za svobodnými královskými městy. Rakovník byl tzv. hradeckým městem, tj. založeným na královské půdě a pod vrchnostenskou správou nejbližšího hradu - Křivoklátu. Byl tedy pod správou Koruny.

Město se stalo, vedle církve, další organizační jednotkou. Představovalo samostatný celek tvořený vlastními členy, majetkem, právy a privilegii, pravidly a zákony atp. Stalo se novou společenskou vrstvou neboli stavem. Jeho hlavními reprezentanty byli svobodní měšťané, kteří se živili především řemeslnou prací a obchodem.

Zpravidla ihned při svém vzniku obdržela města právo trhu a právo míle.²² To znamenalo, že řemeslo a obchod byly soustředěny pouze do měst a nikdo na míli daleko nesměl dělat slady, vařit ani prodávat pivo a vykonávat řemeslo, které sídlilo ve městě. Výjimku měla pouze některá řemesla, která byla na venkově nezbytně nutná jako například kovářství. Tato práva znamenala monopol města v oblasti průmyslové produkce a odbytu (neboli trhu), a pomohla tak k jejich rozvoji a prudkému vzrůstu.

Řemeslníci si ve městech pořizovali domy, dílny, stánky a krámy. Město představovalo samostatný hospodářský celek. Řemeslníci a jejich sdružení tak díky hospodářskému vlivu ovládali téměř celý veřejný život ve městech, a to světský i duchovní. Byli součástí mnoha slavností. Cechovní uspořádání se v českých zemích začala vyvíjet společně s rozvojem svobodných královských měst.

Měšťtí řemeslníci však byli stále závislí na venkovu, odkud se vykupovaly suroviny a materiál. Venkovský, převážně zemědělský lid, pak suroviny dovážel do města či samotní řemeslníci, zpravidla tovaryši, putovali po vesnicích a přímo v nich vykupovali vše potřebné. Tento druhý způsob byl typický především pro řezníky.

²¹BEDNAŘÍK, Tomáš. *Rakovnicko*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-908-6. s. 7.

²² Míle a vzdálenost se v různých oblastech a období lišila.

4.1.1 POVÝŠENÍ RAKOVNÍKA NA MĚSTO A UDĚLENÍ PRIVILEGIÍ

Král Václav II. (1278-1305) povýšil v roce 1286 Rakovník na město.²³ Nejednalo se o povýšení na svobodné město královské, nýbrž na robotní město bez samostatnosti, stále plně podřízené hradu Křivoklátu. V následujících bojích o trůn po vymření Přemyslovců přešel hrad v zástavu a společně s ním i poddanství Rakovníka.

Rakovničané v královské nástupnické otázce podporovali Jana Lucemburského. Ten jim na oplátku roku 1319 udělil další privilegia - majestátem vydaným 18. srpna 1319 potvrdil požadavky svobody osob a statků a udělil měšťanům právo lovit v křivoklátských lesích zajíce a lišky pomocí psů (nikoliv tenat). Velký posun nastal díky udělení práva zákupního.²⁴ Dále (listinou z 15. září 1319) bylo nařízeno „aby každý okolo Rakovníka piv ječných ani pšeničných pod žádným vymyšleným způsobem nevařil, ale taková od Rakovnických kupoval“.²⁵ Z listiny tak vidno, že pivovarnictví bylo v Rakovníku rozvinuto, a tento příkaz jej v jeho rozvoji plně podporoval. Všechna tato privilegia tvořila základ svobody a obecní samosprávy města. Janovi následovníci na českém trůnu tato nařízení a privilegia obnovovali a rozšiřovali o další, o což Rakovničtí vždy velmi horlivě usilovali. Janova vláda však byla doprovázena častými zástavami Křivoklátu, což způsobovalo zmatky – v Janově majestátu totiž nebylo zmínky o právech a svobodách rakovnických měšťanů v době zástavy. Zklidnění situace nastalo s vládou Karla IV. (1346-1378). V roce 1347 byl Křivoklát konečně navrácen Koruně.²⁶ Václav IV. svým Majestátem vydaným 12. března 1381 jmenoval rytíře Jíru z Roztok²⁷ purkmistrem a „postoupil mu v Rakovníku dědičné právo ku vybírání cla z dobytka, železa a jiných krámských věcí kromě soli. Příjem ten splýval dotud v pokladu držitelů Křivoklátských.“²⁸

Během 14. století se stabilizovalo a zhoustlo osídlení celého Rakovnického regionu. Panovník neměl o Rakovník a jeho okolí takový zájem jako o (sousední) královský hvozd, a tak byla půda všude kromě Křivoklátska rozdělena v držení nižší šlechty. Vznikaly tak nové osady s opevněnými dvory – například Šanov, Kounov, Kolečovice, Oráčov,

²³BEDNAŘÍK, Tomáš. *Rakovnicko*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-908-6. s. 7.

²⁴BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 17.

²⁵LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 9.

²⁶Tamtéž, s. 9-11.

²⁷ Osada asi 2 km od Křivoklátu.

²⁸LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 11.

Jesenice, Čistá.²⁹ V těchto dvorech byl zemědělský lid i nezbytně potřební řemeslníci. Křesťanská církev samozřejmě vybudovala několik nových kostelů a vytvořila síť farností. Před vypuknutím husitských válek spravoval rakovnický děkanát téměř 50 far.³⁰ Vzdělanost byla v rukou církve. Rakovnická městská škola byla základem vzdělanosti v celém okolí. Mnoho měšťanů podporovalo i chudé nadané žáky – většinou se jednalo o dary či odkázání dědictví. Obyvatelé Rakovníka měli velký zájem o prosperitu svého města. Podporovali nejen školu, kostel sv. Bartoloměje, ale i různé veřejné stavby.

4.2 DOHLED MĚSTSKÉ SPRÁVY NAD ZBOŽÍM, TRHY A OBCHODOVÁNÍM

Hlavní kontrolní (neboli policejní) pravomoc nad trhy měla městská správa, která se skládala z rady konšelů, kterých bylo v Rakovníku dvanáct, a rychtáře, který dohlížel nad městskou samosprávou. Rychtář byl vrchností pověřen, aby vybíral všelijaké platy a úroky.³¹ Byl také pověřen hlavním dohledem nad trhy a řemeslnickou prací. Ku pomoci měl různé úředníky. Před vznikem cechovních organizací tito úředníci vytvářeli různá nařízení o kvalitě zboží, vybírali poplatky a dohlíželi nad poctivou prací a prodejem řemeslnických výrobků. Většina těchto kontrolních činností následně přešla do pravomocí cechovních mistrů. Městským úředníkům poté nadále zůstala kontrola zboží a zajištění bezproblémového průběhu trhů a zejména vybírání všelijakých cel a poplatků. Vznikaly tzv. tržní řády. Po konci agrární revoluce postupně vystřídal přírodní hospodářství nové – peněžní hospodářství. Poplatek obci tak představoval stále častěji peněžní hodnotu, nikoli pouze naturální.

Vedle řemeslníků, tj. výrobců a prodejců v jedné osobě, se začaly objevovat výlučně obchodnické živnosti. Nejednalo se o kupce z ciziny (kteří do našich zemí přicházeli již v období pravěku), nýbrž o domácí lid. Předními obchodníky se stali tzv. sukenkrajeci, kteří se velmi často dostávali do sporů se soukeníky. Vedle obchodníků (kupců) se od posledních přemyslovských dob objevují kramáři.

Kramáři představovali specifický druh obchodníků. Základní rozdíl mezi kupci a kramáři byl takový, že kupci byli putovními obchodníky po různých trzích, zatímco kramáři vlastnili ve městě krám a prodávali různý sortiment zboží. Kupci své zboží

²⁹BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 17.

³⁰LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 50.

³¹Rakovničtí měšťané se stejně jako jiní snažili o přízeň rychtáře, jelikož se za město mohl přimluvit a domluvit mu různé výhody, práva apod.

prodávali i kramářům – kramáři tak byli jakýmsi překupníky. Kvůli různorodému zboží, které bylo stejné či podobné tomu, jaké vyráběli usedlí řemeslníci, docházelo ke sporům. Kramář pro řemeslníky a cechy představoval konkurenci, a tak nejprve dobrovolné řemeslnické spolky či později cechovní korporace dělaly vše pro to, aby určité zboží kramář nenabízel.

Největší spory vedly cechy s židovskými obchodníky. Tento problém se týkal i Rakovníka. Příčinou bylo nejen odlišné náboženství, ale specifické postavení, které židé měli. Historií židovských obchodníků v Rakovníku a všeobecně jejich životem se zabývá Jan Renner v knize *Dějiny židů na Rakovnicku*.³²

Trhy se konaly pravidelně. Byly týdenní a výroční. Výroční trh neboli jarmark býval velkou společenskou událostí. Konal se několikrát do roka, nejdříve dvakrát a později i častěji. Bylo na něm možno pořídit zboží, které nebylo tak běžné, jelikož do města docházelo mnoho prodejců z různých koutů země. Město se příchodu tzv. přespolních trhovců nebránilo, jelikož účast cizích řemeslníků na rakovnických jarmarcích podporovala rozmanitost zdejších řemesel, a navíc platili speciální poplatek. Právo trhu získával Rakovník od jednotlivých českých panovníků – počet trhů a doba jejich konání byly postupně rozšiřovány. Po skončení husitských válek trvaly rakovnické jarmarky 8 až 16 dní.³³

Rakovničtí řemeslníci nabízeli své zboží na svobodných trzích a jarmarcích v nedalekých městech a naopak. Osmidenní jarmarky se v Žatci konaly od roku 1331, Louny obdržely v roce 1398 právo na jarmark čtrnáctidenní.³⁴ V roce 1380 byl Žatci potvrzen svobodný chlebný trh a od roku 1398 se v Lounech konal každý čtvrtek svobodný trh pro pekaře, řezníky aj. přespolní řemeslníky.³⁵

4.3 OD MĚSTSKÝCH ORGANIZACÍ K ŘEMESLNICKÝM ORGANIZACÍM

Jak již bylo výše řečeno, se zakládáním měst přichází nová společenská vrstva – svobodní měšťané. Jednalo se o obyvatele města, kteří v něm vlastnili dům a byli osobně svobodní – tj. nepodléhali žádné vrchnosti (pouze panovníkovi). Byli povinni platit za pronajatou půdu

³²RENNER, Jan. *Dějiny židů na Rakovnicku*. Rakovník: Musejní spolek, 1937.

³³LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 40.

³⁴WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 344-345.

³⁵Tamtéž, s. 333.

a dům (byt, grunt), v případě zakoupení a získání práva emfyteuze však byli od těchto povinností osvobozeni.

Zatímco ve městech žili a podnikali svobodní řemeslníci, v podhradí a tržištích pobývali převážně řemeslníci nesvobodní. Tyto tři druhy živnostníků – nesvobodní řemeslníci v podhradí a trhových vsích, svobodní řemeslníci ve městech a putovní obchodníci – tak sváděli konkurenční boj. Nejlepší postavení měli svobodní řemeslníci a obchodníci ve městech. Lišilo se však postavení řemeslníků v královských a poddanských městech. Řemeslníci v poddanských městech byli nesvobodní stejně jako venkovský lid. V porovnání se svobodnými řemeslníky byli ve velké nevýhodě, která souvisela s jejich závislostí na vrchnosti. Nebyli totiž tolik podporováni jako svobodní městští řemeslníci a technologicky zaostávali – proto například tovaryš ze svobodného městského řemesla během svého vandru nesměl vstoupit do dílny panského řemeslníka. To přispělo k emancipaci nevolných řemeslníků z poddanských měst.³⁶

Městský řemeslník (jehož feudálem byl pouze král) provozoval svou živnost svobodně, ať už měl ve městě zakoupený pozemek či byl pouze pod městskou ochranou. Město udělovalo jednotlivým řemeslníkům právo na samostatnou práci (tj. živnostenské právo) a právo trhu.³⁷ Vzestup řemeslné produkce a města šel od té chvíle ruku v ruce. Obce podporovaly svobodný trh a svobodné provozování živnosti (řemesla).

Od poloviny 12. století se s příchodem německých kolonistů stále více rozšiřovala myšlenka o nutnosti spojit jednotlivé řemeslníky ze stejného oboru do spolku a z neorganizované výroby a prodeje vytvořit spolupracující těleso. Sdružení řemeslníků a následně cechy se vlastně zrodily na (městském) trhu. Na trzích byla správa, která dohlížela nad kvalitou prodávaného zboží. Tuto kontrolní činnost vykonávali městem pověřeni úředníci. Z důvodu kontroly zboží měli prodávající, kteří nabízeli stejný sortiment, stánky vedle sebe. Z tržního řádu poté vznikl živnostenský řád, který pro všechny řemeslníky ze stejného oboru nařizoval stejnou technologii výroby, kvalitu, cenu výrobku apod. Právě z důvodu kontroly byly během usazování řemeslníků ve městech dílny jednotlivých řemesel vystavovány vedle sebe (popř. ve stejné ulici či části města).

Prvním organizátorem řemeslníků tak bylo město – tedy jejich vrchnost. Řemeslníci ve všem podléhali pověřeným městským úředníkům. S tím samozřejmě nebyli spokojeni a začali bojovat o zlepšení svého postavení a získání značného vlivu ve městě.

³⁶WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 46-48.

³⁷Tamtéž, s. 46.

Nejvíce usilovali o kontrolu zboží, dozor nad prací a soudní rozhodování někým z vlastních řad. Dalším důvodem pro vznik samostatných spolků byla touha vypudit z trhu cizí prodejce (tzv. přespolní trhovce).

4.4 VÝVOJ CECHOVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ

Za předchůdce cechů označujeme církevní bratrstva, která se organizovala při určitém kostele. Hlavním pojátkem těchto bratří ještě však nebyl hospodářský vzrůst, podpora a ochrana jednotlivých členů apod., ale křesťanská vůle pomáhat si navzájem a žít v jakési komunitě. Tato bratrstva byla především ve Francii.

Do vypuknutí husitské revoluce měly i české cechy specifický náboženský ráz. Všeobecně se vycházelo z křesťanské nauky, že řemeslná práce byla právem daným od Boha a vrchnosti. To znamená, že veškerá práce byla v první řadě vykonávána z upřímné lásky k Bohu a touhy po všeobecném zlepšení životních podmínek. To vše se odrazilo na požadavcích přísné kázně, a to kázně mravní i pracovní. Podle toho byly vytvářeny cechovní artikule.³⁸

Původní společné zájmy uvnitř bratrstev byly postupně narušovány vlastními zájmy řemeslníků a dostávaly stále více světský ráz. Řemeslníci chtěli mít různé výhody před ostatními, cizími, prodejci na trhu. Jejich touhy se stupňovali tak, že chtěli dokonce ovládnout celý trh v konkrétním městě a znemožnit na něj přístup přespolní konkurenci. V bratrstvech tak vznikaly užší skupiny řemeslníků stejného či velmi podobného oboru. V těchto užších kruzích uvnitř bratrstev se začaly vytvářet nám již dobře známé principy cechovních korporací. Členové si začali přivlastňovat zásady monopolu a jiných výhod členství – sepsali si vlastní pravidla, určili si vlastní mistry (tj. správce a soudce spolku), kteří do svých rukou dostali některé pravomoci, které do té doby náleželi pouze městské správě.

V souboji svobodného a spolkem vázaného řemesla měl spolek (zárodek cechů) čím dál tím více navrch. I když podle městských práv směl každý nově příchozí se svobodně usadit a provozovat svou živnost (řemeslo), byl velmi omezován silicím monopolem spolků a cechů. Řemeslnické spolky svými zásadami, pravidly apod. řemeslníky mimo tyto uzavřené korporace velmi znevýhodňovaly, že všichni do spolku (cechu) nakonec ve vlastní prospěch vstoupili. Tento proces probíhal do konce

³⁸ ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Praha: Československé akciové tiskárny, 1926. s. 18.

přemyslovské doby. Ve 14. století se na našem území vyskytovaly již plně fungující a organizované řemeslnické spolky.

Do cechu tak, zhruba do 16. století, vstupovali všichni řemeslníci, kteří od městské správy obdrželi živnostenské právo neboli právo na svobodnou práci. To znamená, že nejdříve nabyli toto právo a až poté vstoupili do řemeslnického spolku či cechu.³⁹

Vznik řemeslnických organizací byl v panských městech pomalejší než v městech královských, komorních, věnných a hradeckých. Příčinou bylo to, že tyto městské správy neměly v rámci samostatnosti tolik pravomocí, které by následně z části přešly na řemeslnické organizace, a podporovaly by rozvoj nezávislých cechů. Po získání monopolu na výrobu a prodej usilovali organizovaní řemeslníci i o zajištění svých rodinných příslušníků a další výhody, které by jim členství přinášelo.⁴⁰

V 17. a 18. století došlo ke změně. Od té doby totiž o udělení práva na práci rozhodoval cech. Živnostenské právo nabyt řemeslník až po přijetí do cechovní korporace. Vstup do cechu byl však velice omezen a mnoho řemeslníků bylo odmítnuto.⁴¹ Postupně tak narůstal počet svobodných řemeslníků, kteří získali práva a privilegia od vlastní vrchnosti či dokonce panovníka a nebyli vázáni cechovními pravidly.

Nad řemeslníky a cechy měli vždy nejvyšší moc konšelé a rychtář, kteří jim nařizovali různé předpisy. Cechovní regule musely být vždy úředně schváleny, a tak i když cechy získaly částečnou nezávislost a cechovní předpisy si mohly vytvářet samy, poslední slovo měli vždy konšelé a rychtář, jelikož zodpovídali za obecní blaho.

³⁹ ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Praha: Československé akciové tiskárny, 1926. s. 19.

⁴⁰ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 52-68.

⁴¹ ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Praha: Československé akciové tiskárny, 1926. s. 19.

5 RAKOVNÍK BĚHEM HUSITSKÝCH VÁLEK A V DOBĚ PODĚBRADSKÉ A JAGELLONSKÉ

Katolické Rakovnicko bylo Husovými myšlenkami ovlivněno přímo z úst Mistra. Jan Hus totiž od 15. července do 6. října 1414 pobýval na Krakovci.⁴² K tomu byla nedaleká města Slaný, Louny a Žatec přímo ohnisky husitství. Rakovníku se tak ruch husitské revoluce nevyhnul a ve městě bylo mnoho kritiků, kteří byli nespokojeni s úpadkem katolické církve.

V červnu 1420 obsadilo Zikmundovo křižácké vojsko hrad Křivoklát. Do roku 1422 hradní posádka terorizovala okolí – do Rakovníka byl dosazen nový děkan Ondřej z Broda, který měl za úkol vymýtit z mysli poddaných kacířské bludy. V Rakovníku totiž od roku 1420 bylo mnoho přívrženců husitství. Husitské vojsko se v polovině roku 1422 na několik měsíců zmocnilo Křivokláta. Hrad se však vrátil do katolických rukou v srpnu 1422, kdy byl dobyt Hanušem z Kolovrat.⁴³

Husitské války postihly Rakovnicko stejně jako většinu území Českého království. Negativní dopad měly na zemědělství a průmysl. Vojáci totiž brali obyvatelům vše, co zrovna potřebovali – dobytek, obilí, potraviny, tažné koně aj. Roku 1420 byl během požáru Rakovníka poškozen kostel a část města. V důsledku válek také zaniklo několik osad na Rakovnicku – např. Smrk, Vlčí Hora, Hluboký.⁴⁴

Po stvrzení Basilejských kompaktát r. 1436 byl i do Rakovníka dosazen utrakvistický kněz. Celá země se postupně obnovovala, Zikmund kvůli tomu vyhlásil mimořádné daně. I město Rakovník se dalo do oprav - byly rozšířeny příkopy a zpevněny hradby u kostela sv. Bartoloměje.

Město se od 40. let 15. století nebránilo příchodu nových obyvatel. Pod svou ochranu přijímalo i židy a majetné nižší šlechtice z okolí, jelikož nově příchozí přispívali celkem vysokými částkami do obecní pokladny.⁴⁵ Židé se mohli usadit pouze s povolením krále. Nejen králi, ale i městům, ve kterých se usadili, platili zvláštní daň. Byli pod právní ochranou krále. Střediskem židovské náboženské obce v českých zemích se stala Praha. Bylo-li židům jakkoliv křivděno či byli-li ve sporu s řemeslníky, cechy či městskou

⁴²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 11.

⁴³Tamtéž, s. 11.

⁴⁴BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 18.

⁴⁵LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 18.

správou (v Rakovníku se tak dělo velmi často), dovolávali se pomoci pražských židů a ti si stěžovali přímo u královské komory. Jelikož nebylo židům dovoleno provozovat řemeslo, živili se obchodováním a především lichvou, tedy půjčováním peněz za vysoké úroky. Peníze půjčovali na listy či zástavy (tzv. základy, rukojmí). Předměty v zástavě schovávali ve speciálních skladech. Jestli dlužník nezaplatil vypůjčený obnos, byly zástavy prodávány.⁴⁶ Než bylo židovské obyvatelstvo v Rakovníku nuceno se odstěhovat do ghetta ve 2. polovině 18. století, bydlelo v honosných domech převážně v ulicích blízko náměstí.

Zikmund (1419-1437) Rakovníčanům potvrdil již dříve získaná práva a privilegia. Navíc postoupil městu louky nad Bartoňským rybníkem.⁴⁷ Dále městu povolil pořádání výročních trhů, tedy jarmarků.⁴⁸ Během čtrnáctiletého bezvládí po Zikmundově smrti panovala v Rakovníku klidná atmosféra. Probíhaly zde, tak jako v celých Čechách, pouze menší neshody mezi katolíky a utrakvisty.

Křivoklát se dostal s příchodem Ladislava Pohrobka (1453-1457) na český trůn z rukou katolické šlechty opět pod přímou správu Koruny. Rakovníčané, pokračující v tradici potvrzení městských práv a privilegií vládnoucím panovníkem, předstoupili před mladého krále. Ladislavovým majestátem z června 1454 jim byla všechna práva obnovena. Mezi ně patřilo například mílové právo, svobodné hospodaření na obecních i vlastních statcích a polích, svobodné udělování živnostenského práva, volný sběr dřeva v křivoklátských lesích, svobodná volba soudce, soudní pravomoci a hrdelní právo.⁴⁹

Během odporu katolické šlechty, která se proti Jiřímu z Poděbrad spojila v panskou jednotu, byl Rakovník na straně tzv. krále dvojího lidu (1458-1471). Jiří byl Rakovníčanům velmi vděčný, a tak městu majestátem z 9. prosince 1466 udělil pozemky u železné huti. Dále udělil městu právo nechat si celou výši pokuty z požáru z nedbalosti. Tyto prostředky měl Rakovník využít k opravě a rozvoji města.⁵⁰ Rakovník zůstal Jiřímu věrný i během války s uherským králem Matyášem Korvínem. Jiří se věrnému městu opět odvděčil. Krátce před svou smrtí ústně stvrdil přání Rakovníčanů a nařídil „aby Rakovníčtí město své zděmi, věžmi i branami zděnými uzavřítí a ohraditi směli na způsob jiných měst hraničních a užívali těch všech a všelijakých svobod, práv, zvyklostí a milostí, jichž jiná taková města v království Českém užívají, buďto z navyklosti neb z práva a jim ve všem

⁴⁶WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 388.

⁴⁷LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 15.

⁴⁸Tamtéž, s. 24.

⁴⁹Tamtéž, s. 18.

⁵⁰Tamtéž, s. 20.

byli rovni.“⁵¹ Rakovník se tímto povýšením, ač ještě neměl status královského města (ten získal až v roce 1588), dostal na berní seznam královských měst. Majestát, který písemně stvrdil slova umírajícího krále Jiřího, byl vydán až Vladislavem II. Jagellonským (1471-1516).⁵²

Již od roku 1471 byl Rakovník různými platy a povinnostmi roven královským městům. Mezi platy patřily například šacunková berně či posudné. Povinnosti se týkaly vojenských záležitostí – města měla za povinnost vysílat k boji plně vyzbrojené vojáky. Jedinou povinností Rakovníka ku hradu Křivoklátu bylo odvádění královského censu ve výši 88 kop a 55 míšenských grošů. Křivoklát ztratil své vrchnostenské postavení nad městem – obec byla plně samosprávná. Rakovník měl své zástupce i na zemském sněmu.⁵³

5.1 RAKOVNICKÁ ŘEMESLA VE 14. STOLETÍ A 1. POLOVINĚ 15. STOLETÍ

14. století se neslo ve znamení velkého rozkvětu Rakovníka, k čemuž patřil i rozvoj řemeslné výroby. Městské obyvatelstvo se dělilo na dvě skupiny – měšťany (kteří si říkali sousedé) a na obyvatele. Měšťané disponovali všemi městskými právy. Obyvatelé byli oproti nim celkem dost omezeni – nemohli si například koupit dům, ale pouze si ho pronajmout, směli provozovat jakoukoliv živnost (i sladovnictví), ale nemohli vařit pivo. Dále například nemohli být zvoleni do městské rady – toto právo a další náleželo pouze plnoprávným měšťanům.⁵⁴

Ve městě byli majiteli domů vedle zámožných měšťanských rodin i nižší šlechtici, kteří též získali plná měšťanská práva. Jednalo se převážně o královské hradní úředníky, kteří dostali osobní svobody, a šlechtice, kteří byli majiteli dvorů v okolí. Pobyt této nižší šlechty byl nejintenzivnější v nepokojných válečných dobách, jelikož byl Rakovník bezpečnějším útočištěm než venkovská sídla, jelikož disponoval valy a dřevěnými hradbami. Do roku 1420 byli tito šlechtici v Rakovníku osvobozeni od jakýchkoliv městských platů (berní, censů apod.).⁵⁵

Jedinými majiteli domů tak byli měšťané, kteří je dále pronajímali (i svobodným řemeslníkům) jako byty, dílny či krámy. Nejlepším místem s nejhonosnějšími domy a dvory bylo náměstí a tzv. Zákostelí, kde byl kostel sv. Bartoloměje a radnice. Součástí mnoha

⁵¹LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 20.

⁵²Tamtéž, s. 20.

⁵³Tamtéž, s. 75.

⁵⁴Tamtéž, s. 51.

⁵⁵Tamtéž, s. 51.

těchto domů bývaly sladovny. Pivo se však vařilo v podstatně nižším počtu domů, jelikož vybavení bylo velmi drahé. O něco méně honosné domy se nacházely v ulicích, které vedly z náměstí. Právě v nich se nejčastěji nacházely řemeslnické dílny a krámy. Byly to ulice Lubenská (dnešní Trojanova), Svatojilská (dnešní Palackého), Lišanská (dnešní Vysoká) a Hrnčířská (dnes ulice Kamenná a Masná).⁵⁶

Hrnčířská ulice byla velice prostorná a stejně jako náměstí byla místem pro konání trhů. V 17. století se její podoba radikálně změnila – volné prostranství bylo zastavěno, což ulici rozdělilo na dvě ulice: Kamennou a Masnou. Název Kamenná byl odvozen podle hrnčířů – kamnářů a Masná podle masných krámů, které byly na konci Hrnčířské ulice. Poblíž masných krámů stávaly krámy pekařské.⁵⁷

Živnostníci si pronajímali krámy či místo pro stánek na trhu. Z vlastnictví krámu odváděli roční poplatek městské vrchnosti – v případě Rakovníka to byla tedy Koruna. Výběřčím byl městský rychtář, přímý zástupce krále. Census (neboli královský úrok) se platil dvakrát ročně (na sv. Jiří a na sv. Havla) na Křivoklátě. Census se odváděl z domu, chalupy, jitra půdy, pivovaru, mlýna, řemeslnického krámu (řeznického a pekařského), soukenického rámu. Dále z osoby (tzv. civilní census) a též z vesnické osady, za což byli zodpovědní feudálové - nižší šlechtici. Výše úroků byly pevně stanoveny.⁵⁸

Velmi pozitivní vzhledem k rozvoji podnikavosti rakovnických měšťanů byl příchod německých kupců ve 12. století. Jejich vliv ve městě nebyl nepatrný – v roce 1374 bylo mezi dvanácti konšely pět Němců, roku 1399 jen tři.⁵⁹ Němci se zde postupně (až na pár výjimek) zcela počestili. Husitská revoluce měla kromě náboženského i národnostní charakter. Cechovní registra a jiné materiály byly poté vedeny i v češtině.

I když husitské války poznamenaly hospodářství v celých Čechách, nebyl jejich dopad na rozvoj řemeslnické výroby tak fatální. V Rakovníku se během i po ukončení husitské revoluce provozovala stejná řemesla jako v předválečném období, jelikož se jednalo o řemesla potřebná. Jen několik málo řemesel se v důsledku války potýkalo s nižším odbytem zboží či nedostatkem surovin. Během husitských válek se v pramenech uvádí tyto řemeslníci: bečváři, sládcí a sladovníci, řezníci, 6 mlynářů, soukeníci, ševci a krejčí, kováři, hrnčíři, koláři, tesaři a 2 lazebníci. Po jednom řemeslníku se uvádí hřebenař,

⁵⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 435.

⁵⁷Tamtéž, s. 24.

⁵⁸Tamtéž, s. 34-35.

⁵⁹WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 233.

koželuh, mydlář, provazník, stolař, šindelář, tkadlec a voskař. Předpokládá ale, že počet řemeslníků byl mnohem vyšší, než písemné prameny uvádějí.⁶⁰

František Levý, významný rakovnický historik 19. století, otiskl ve svých *Dějínách královského města Rakovníka Registra berní č. 2⁶¹*, kde je seznam domů či dvorů v centru města. V *Registrech* jsou informace z let 1436-1450. Jedná se o období, kdy se zástavba Rakovníka (zejména v centru města) ustálila a každá živnost zde měla své „místo“. Rakovník byl stále více rozšiřován za příkopy, kde se usazovalo nově příchozí obyvatelstvo. Mezi ním byli i noví řemeslníci. Právě za brány města byla vykázána některá řemesla. Jednalo se o řemesla, pro která nebyly podmínky pro výrobní proces v centru města vhodné. Například koželuzi (nazývaní též smrad'aři) pracovali na tzv. Pražském předměstí (neboli Bezděkově), většina z nich zde vlastnila domy.

U každé nemovitosti v *Registrech* je jmenován její majitel, jeho živnost, výměra pozemku (v jitrech) a další případné vybavení domu jako pivovar, sladovna apod. Z *Register* tak vyčteme rozmanitá řemesla. Mezi rakovnickými živnostmi byla ta řemesla, která bychom našli v každém podobně velkém městě, jelikož se jednalo o řemesla existenčně nutná a potřebná. Umělecké živnosti a řemesla se zde, až na výjimky neobjevovaly – v *Registrech* například vyčteme pouze jednu takovou živnost, a to zpěváka. V Rakovníku působila řemesla, která můžeme rozdělit na potravinářská, oděvní a textilní, kovozpracující, dřevozpracující, stavební a ostatní.

Z potravinářských řemesel bylo v Rakovníku hojně zastoupeno řemeslo řeznické a pekařské. S přirozeným přírůstkem obyvatel vlivem agrární revoluce ve vrcholném středověku byla stále vyšší potřeba řezníků. Řeznické cechy pak patřily k těm s nejpočetnější členskou základnou. V roce 1436 bylo v Rakovníku 16 řeznických krámů. V roce 1470 se počet rozrostl na 20. Vlastníci masných krámu byli různorodí – například majitelem 3 řeznických krámů byl rakovnický děkan.⁶² Jakousi překážku pro řezníky představovalo právo všech obyvatel města vlastnit dobytek a porážet si ho. Řezníci tak nikdy nedostáli úplného monopolu. Z počátku podobným způsobem bránili pekařům domácí hospodyně, které pekly různé pečivo doma. Vše však mělo být jen pro vlastní

⁶⁰WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 403.

⁶¹LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 24-32.

⁶²Tamtéž, s. 38.

spotřebu nikoli na prodej. Roku 1446 se v Rakovníku uvádí 12 pekařských krámů.⁶³ Pekaři byli závislí na mlynářích, kteří jim dodávali základní surovinu.

Mlynáři měli specifické právní a hospodářské postavení. Město Rakovník, jakožto původní majitel mlýnů, pronajal či prodal mlýny jednotlivým mlynářům. Ti museli městu platit roční daň (tzv. šos, schoss). Mlynářům náležely všechny finanční zisky plynoucí z jejich práce, vrchním vlastníkem mlýnů však byla stále obec. Jestliže mlynáři řádně platili šos, bylo držení mlýna dědičné či jej poté mohli prodat jinému mlynáři. Šosovních mlýnů bylo při Rakovníku 6, dalšími poplatnými mlýny byly mlýn Pod Hlavačovem a Podhorský mlýn. Ve třech rakovnických mlýnech (Pod sv. Jiljím, Na Trávnice, Bosákovském) se mlela nejen mouka, ale i slad. Za mletí a koňský potah zaplatili zákazníci 3 groše míšeňské, pokud si mleli sami – pokud mlel mlynář, cena za službu byla o 1 groš dražší.⁶⁴

Sladovnictví a pivovarnictví bylo z počátku přístupné všem měšťanům, a proto bylo hojně rozšířeno. Vlastní sladovnu mělo několik sousedů, jelikož vlastnili kromě domu i pole na pěstování potřebných surovin, nebo je vykupovali jinde. A jak je dobře známo, severní část Rakovnicka a Žatecko je proslulou chmelařskou oblastí. Chmel dodával rakovnickému pivu tak ojedinělou chuť. O jeho sazenice v dopisech žádali i jiná česká města a šlechtici. To však především v 16. století, kdy bylo rakovnické pivo jedním z nejoblíbenějších v zemi.⁶⁵

Slady se mlely ve třech mlýnech – Pod sv. Jiljím, Na Trávnice a v Bosákovském. Tzv. sladovnický rybník u Bosákovského mlýna byl zdrojem vody pro výrobu sladů.⁶⁶ Ještě je potřeba dodat, že nebylo vždy podmínkou být sladovníkem, když měšťan vlastnil sladovnu, či pivovarníkem, vlastnil-li pivovar.

Pivovarů ve městě moc nebylo, jelikož celé vybavení potřebné k vaření piva bylo velmi drahé a navíc technologicky náročné. Měšťané tak za uvaření každé várky majitelům pivovarů platili. Mezi měšťanskými sladovníky se objevují první odborníci, kteří se živili kontrolami a dohledem v jednotlivých sladovnách. V pivovarech se specializovali odborní sládci a mistři. Dohled nad jednotlivými várkami piva měli konšelé, kteří také určovali sazby. V Rakovníku se vařily 2 druhy piva – ječné a pšeničné. Pšeničné neboli bílé pivo se

⁶³BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 22.

⁶⁴LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 38.

⁶⁵RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 22-24.

⁶⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 38.

vařilo z pšenice a bylo slabší. Ječné (neboli červené, tmavé či staré) pivo se vařilo z ječmene a chmele, nechávalo se ve sklepích déle uležet a mělo mnohem více hořkou chuť. Rakovnická piva byla vyhlášena jako velice chutná, sytá a opojná.⁶⁷ Pivovarnictví a sladovnictví mělo specifické postavení, nejednalo se o živnost (výjimkou byli pivovarští sládcí a mistři), jelikož to bylo přístupné všem měšťanům. Pivo si měšťané vařili buď pouze pro svou potřebu, nebo jej prodávali. Pivo bylo vždy velmi oblíbeným nápojem a žádaným českým vývozním artiklem.

S pivovarnictvím úzce souvisel rozvoj dalších živností, a to šenkýřství a bečvářství. O šencích nejsou téměř žádné písemné památky – předpokládáme však, že příslušely ke každému pivovaru, jelikož šenkovat mohl každý, kdo vařil pivo a měl pro šenk ve svém domě vhodné prostory. Pivo v nich čepoval sám právovárečník nebo si najal šenkéře či šenkýřku. Šenky (hospody) často vedly vdovy, jelikož bylo obvyčejem, že žena byla o několik (i desítek) let mladší než manžel. Mezi lety 1381-1388 bylo ve městě kolem 24 hospod.⁶⁸

Rakovnické pivo bylo tak vyhlášené, že se prodávalo i ve městech, kde bylo pivovarnictví také na dobré úrovni – především v Žatci a Praze. Dovoz rakovnického piva byl na úkor zdejších pivovarníků, což se jim (zejména v pražských městech nelíbilo) a snažili se o zamezení dovozu. Vaření piva bylo pro rakovnické měšťany a obecní pokladnu předním zdrojem příjmů již od 14. století. Zisky z prodeje piva měl i král, a to konkrétně z posudného (tj. speciální daně) a dalších poplatků vztahujících se k vaření a čepování piva.

Bednáři vyráběli toliko potřebné sudy, kádě, koryta, žlaby a další nádoby. Bečvářství bylo na vzestupu především díky pivovarnictví, ale také tím, že většina zboží (zejména potravin) se vozila v sudech. Bečvářů bylo v Rakovníku 5 nebo 6. Díky rozvoji obchodu (nejen s pivem) vzrostla potřeba a četnost formanských služeb. Rakovnické pivo se dováželo zejména do Prahy, dále pak do Loun a Žatce. Pivo z Rakovníka bylo tak vyhlášené, že o něj žádala i řada šlechticů a úředníků.

Rakovničtí formani navíc dopravovali dřevo z křivoklátských lesů nebo i konšele či jiné zástupce města, kteří vyjížděli na Křivoklát nebo do Prahy na panovnický dvůr, kvůli různým obecním záležitostem. Formani převáželi větší či těžší náklady na větší vzdálenosti. Většinu základních věcí si jednotlivci dováželi svépomocí. Formanovy vozy

⁶⁷ RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 12.

⁶⁸ Tamtéž, s. 95.

bylo potřeba nejen sestavit, ale též opatřit koly – specializovalo se a prosperovalo tak řemeslo kolářské, které bylo v Rakovníku zastoupeno 2 až 3 řemeslníky. Koláři postupem času vyráběli celé vozy. Ze dřeva vyráběl v Rakovníku také stolař (neboli truhlář).

Hojně zastoupeným řemeslem, nejen v Rakovníku, bylo soukenictví. Výroba sukna byla jedním z prvních oborů, ve kterém se již od počátků uplatňovala dělba práce. V konečné fázi středověku se tak v pramenech vyskytují specializovaná soukenická řemesla – vlnaři, tkalci, valchaři, barvíři a postřihovači sukna.⁶⁹ Všechny tyto jednotlivé živnosti byly i v Rakovníku. Zpracování vlny v přízi byla převážně práce venkovských žen. I tak byl majitelem domu na rakovnickém náměstí vlnař. V polovině 15. století byl majitelem domu na dnešním pražském předměstí kráječ. V roce 1430 byla v Klekově mlýně zřízena soukenická valcha.⁷⁰ Soukenické dílny se nacházely u městských hradeb na severu (v lokalitě pod Vysokou bránou).⁷¹ Od 15. století docházelo k častým sporům mezi soukeníky, kteří prodávali vlastnoručně vyrobené sukno, a obchodníky se sukrem (tzv. kroječi, kráječi), kteří prodávali látky ve svém krámu. Neshody roku 1465 museli dokonce rozhodnou královští úředníci. Kráječům sukna bylo nařízeno, aby ve městě prodávali ta sukna, která tamější soukeníci nevyrábí a nenabízí k prodeji. Kráječi (neboli obchodníci se sukrem) tak prodávali sukna jiných barev a látky dovezené převážně z ciziny.⁷² Tkalci jsou uváděni 2.

Ševců a krejčích bývalo ve městě 7 až 8.⁷³ Kůži si ševci původně zpracovávali sami, od 13. století se specializovali koželuzi. Rakovničtí koželuzi měli pod Bosákovským mlýnem vykázané místo pro máčení kůží.⁷⁴ Stejně jako v jiných městech, bývali v Rakovníku i kožišníci. Poptávka po jejich zboží byla především v zimním období.

Nedaleko tzv. Německého mlýna se nacházela huť a hamry na tavení a zpracování železa. V období husitských válek se zde vyráběly především zbraně. Dále zde v polovině 14. století odléval zvony mistr Martin.⁷⁵ Přímo na náměstí se v 1. polovině 15. století nacházely 3 kovárny, další 2 byly v přilehlých ulicích Lubenské a Svatojilské. Kovářské

⁶⁹WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 70-72.

⁷⁰LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 42.

⁷¹BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 20.

⁷²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 39.

⁷³Tamtéž, s. 39.

⁷⁴BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 22.

⁷⁵LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 37.

řemeslo bylo vyňato z mílového práva měst, jelikož kováři byli na venkově velmi potřební. Zatímco se městští kováři specializovali, venkovští kováři byli jakýmsi všeučelci.

Z kovářského oboru se zde specializovali 2 zámečníci, nožíř, ostruhář a také odborní výrobci zbraní – kušníř a puškař, který byl zapisován i jako střelec.⁷⁶ Řemeslníci, kteří vyráběli zbraně a zbroj, měli v každém městě uplatnění, jelikož mezi povinnostmi měst patřilo mj. vysílat králi vyzbrojené muže a žoldnéře.

Dílny hrnčírů se nacházely poblíž soukenických, masných a pekařských dílen a krámů v severní části vnitřního města (nedaleko Vysoké brány) na rohu ulic U Hluboké studny a Hrnčírské. V roce 2003 bylo v ulici U Hluboké studny při archeologickém výzkumu Muzea T. G. M. v Rakovníku nalezeno několik vrstev s hrnčírským odpadem z období středověku i novověku. Mezi nalezenými artefakty byly i neporušené hrnčírské pece.⁷⁷ Od roku 1431 museli hrnčírři platit 14 grošů Prokopovi Bočkovi za odběr hlíny z jeho pole. Toto nařízení se původně týkalo pěti hrnčírů, později bylo rozšířeno o další 6.⁷⁸ Nedaleké město Beroun bylo vyhlášené svou kvalitní keramikou, a tak měli rakovničtí hrnčírři na jarmarcích velkou konkurenci.

Rakovník se neustále rozrůstal, a tak zde byl dostatek práce i pro stavební řemesla – prameny uvádí 5 zedníků, 9 tesařů a jednoho kameníka a šindeláře.⁷⁹ Počet řemeslníků stavebních oborů se rozrostl za vlády Jagellonců, kdy Rakovník stavebně vzkvétal.

Dalšími živnostníky, kteří sídlili ve městě, byli provazník, hřebenář, smolař, mydlář, voskař, holič, vetešník a ptáčník.⁸⁰ Na vzestupu bylo na přelomu 14. a 15. století také uhlířství a dehtářství. Nejvíce bylo rozšířeno v okolí Čisté. Dehet a smůla byly čím dál tím více využívány a bylo jich potřeba při práci řemeslníků. Po smůle byla velká poptávka díky jejím impregnačním účinkům. Používala se v lékařství, dále se jí impregnovaly sudy a bečky, kůže (včetně obuvi), lana, rybářské sítě apod.⁸¹

Obchodem se živilo několik měšťanů – mezi obchodníky bylo několik kramářů, kteří měli své krámy převážně v Lubenské ulici vedoucí z náměstí a prodávali různou sortu

⁷⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 40.

⁷⁷BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 20.

⁷⁸LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 39.

⁷⁹BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 22.

⁸⁰Tamtéž, s. 22.

⁸¹Tamtéž, s. 18.

zboží. Dále je v pramenech zaznamenán i olejkář⁸², slanař a hokynář a 2 obchodníci se železem. Od dob Karla IV. se na našem území rozvíjelo vinařství – i v Rakovníku byla tato obchodnická živnost.

V polovině 15. století náleželo k Rakovníku 2590 jiter (převážně zemědělské) půdy s několika menšími osadami (Nad Drahami, Vuřviny, Cihlena, Ptičelín, Suchomele, Lubnice, Čížovka, Kozí Hřbety).⁸³ Jiří z Poděbrad udělil městu další půdu u hamrů. Městská správa tak zaměstnávala několik zemědělských pracovníků a sezonních námezdních pomocníků. Mezi nádeníky byli topiči, trubači, šenkýři, zemědělství pracovníci na městském hospodářství, pradleny a čeládka.

V Rakovníku byly již od konce 14. století dvoje lázně. Obecní lázně se nacházely na náměstí. Druhé – soukromé lázně se nacházely tzv. Na Písku - v dnešní části Na Sekyře.⁸⁴ Lazebníci pečovali o tělesnou hygienu a prováděli jednoduché léčebné procedury. Pečovali o kůži (při čemž používali různá mýdla a mastě), dále hojili rány, pouštěli žilou, sázeli baňky, dělali manikúru a pedikúru. Z lazebníků se specializovali bradýři, kteří vykonávali drobné chirurgické zákroky. Lidé do lázní docházeli pravidelně. Původně totiž byla péče o tělo jejich křesťanskou povinností. Cechovní mistři byli dokonce povinni zaplatit svým tovaryšům a učňům koupele v lázních a dohlížet na jejich hygienu.

⁸²Olejkář prodával různé léčivé oleje a masti.

⁸³LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 37.

⁸⁴Tamtéž, s. 43.

6 OBDOBÍ NEJVĚTŠÍHO ROZKVĚTU RAKOVNÍKA VE 2. POLOVINĚ 15. A V 16. STOLETÍ

6.1 RAKOVNÍK ZA VLÁDY JAGELLONCŮ A PŘED BĚLOHORSKOU PORÁŽKOU

Nový král Vladislav Jagellonský (1471-1516) potvrdil roku 1473 Rakovníku privilegia, která mu ústně slíbil Jiří z Poděbrad. Stvrdil Rakovníčanům právo na šestnáctidenní trh, který se měl konat kolem svátku svatého Bartoloměje. Dále městu postoupil v jeho prospěch a zvýšení příjmů vybírání cla v městských branách. Clo ve výši 1 haléře za průjezd i výjezd platili kupci či formani z každého koně, který táhl jejich vůz. Stejně clo platilo i pro selské vozy a káry – výjimku však měli křivoklátské poddaní.⁸⁵ Roku 1482 získal Rakovník právo používat městský erb, současně s potvrzením erbu byl městu povolen další šestnáctidenní trh (tentokrát při sv. Martinu).⁸⁶

Tak jako každé město měl Rakovník, neustále dychtící po získání co nejvíce práv svobodného města, na panovnickém dvoře své nepřítelé, kteří mu v rozvoji a svobodě nepřáli, ale také šlechtice, kteří se za město u krále přimlouvali. Obhájcem rakovnických zájmů byl například Jiří Birka z Násilné. Díky jeho přimluvě byl Rakovník osvobozen od povinnosti dovážet na Křivoklát ložní prádlo.⁸⁷

Od roku 1501 bylo dalším obecním příjmem vybírání cla z kramářského zboží (např. ze železa) – clo se nevztahovalo na sůl.⁸⁸ Do obecní pokladny od roku 1515 plynuly i příjmy ze soudních pokut, které se od té doby platily z násilí, zhárství a vraždy. Jurisdikce v trestním právu navíc částečně přešla do kompetence městské rady (12 konšelů).⁸⁹ Příjmy města se tak neustále zvyšovaly a město se neustále zvelebovalo jak po stavební, tak po společenské stránce. Z obecních peněz bylo financováno městské opevnění a veřejné stavby. Vznikl zde spolek ostrostřelců a literátů. Rakovník se stal jedním z center humanistického básnictví. Navíc neměl žádné povinnosti ke Křivoklátu a o svých záležitostech (jako např. přijímání nových obyvatel) rozhodovala městská rada úplně svobodně.

Po Vladislavově smrti (v březnu 1516) byli Rakovníčané panujícímu nejvyššímu purkrabímu Zdeňku Lvu z Rožmitálu ve všem po vůli, jelikož nechtěli ztratit svá práva a

⁸⁵LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 72.

⁸⁶Tamtéž, s. 73.

⁸⁷Tamtéž, s. 73.

⁸⁸Tamtéž, s. 74.

⁸⁹Tamtéž, s. 75.

svobody.⁹⁰ Stejně tak činili, když se vlády po příjezdu do Čech v březnu 1522 ujal Ludvík Jagellonský (1516-1526). Mladý král chtěl zlepšit postavení panovníka a získat zpět statky a důchody, které si osvojili šlechtici. Nebyl však příliš úspěšný. Rakovničané například vedli spor se zavidovským šlechticem, který na silnici vedoucí do Prahy vybíral clo. Spor byl ukončen v roce 1520 rozsudkem zemského soudu.⁹¹ Spory se šlechtou v okolí města byly časté. Nejčastějšími důvody byly clo a chov ovcí či jiného dobytka.

Celé království bylo sužováno válkou s Turky, a to nejen finančně. Královská města, stejně tak i Rakovník, musela vysílat vyzbrojené muže (Rakovník vždy 10). Roku 1526 zahynul v boji král Ludvík a na český trůn nastoupili Habsburkové.

Významným činem českých stavů se stalo povstání r. 1547, během kterého některá česká města a šlechtici odmítli pomoci římskému císaři Karlu V., bratrovi českého panovníka Ferdinanda I. (1526-1564), v boji proti šmalkaldské jednotě. Císař Karel nakonec zvítězil a potrestání odbojných měst a šlechticů bylo nevyhnutelné. Města ztratila různá privilegia, svobody a statky. Musela odvádět výjimečné poplatky (byl zaveden například pивní ták). Do čela obecních správ byli jmenováni rychtáři, kteří jednali čistě v panovnickém zájmu. Rakovník však roku 1547 zůstal králi věrný, a tak se mu Ferdinand odvděčil a potvrdil mu všechny již dříve nabyté výsady. Rychtářovy pravomoci byly stejné jako před stavovskou vzpourou, a tak Rakovníku zůstala stále velká míra samostatnosti. Prosperující Rakovník se stal bydlíštěm stále většího počtu příchozích obyvatel. Například při sčítání domů (z berních účelů) bylo ve městě ve 2. polovině 16. století 190 domů. S přírůstkem usedlíků poměrně stoupal i počet živnostníků jednoho řemesla (především řezníků, soukeníků a krejčích).⁹²

Od roku 1557 poskytoval Křivoklát úkryt pro tajné manželství arcikníže Ferdinanda a Filipíny Welserové. Kvůli zámince, aby Ferdinand mohl často dojíždět na hrad, svěřil správu Křivoklátu roku 1560 maršálkovi (a zároveň příbuznému Filipíny) Ladislavu ze Šternberka. Ladislav si nárokoval vrchnostenské postavení nad Rakovníkem a od města žádal úplné poddanství. Během Ladislavova pětiletého držení Křivoklátu ztratil Rakovník některá privilegia – např. byla omezení pastva dobytka či rozpuštěn sbor konšelů. Město muselo navíc dodávat na Ferdinandovy lovy vozy s koňmi, lovecké potřeby a muže ku pomoci.⁹³

⁹⁰Tamtéž, s. 76.

⁹¹Tamtéž, s. 79-80.

⁹²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 86-87.

⁹³Tamtéž, s. 88-89.

Za vlády císaře Maxmilián (1564-1576) stále nebyla správa Křivoklátu v královských rukou. Rakovničané s trvajícím poddanstvím nesouhlasili a obhajovali své výsady a svobody. Nad rakovnickou městskou správou tak opět vládli křivoklátské úředníky, rada konšelů byla nadále rozpuštěna. V těchto dobách tak obyvatelé Rakovníka nemohli plně využívat své grunty a privilegia (týkající se především lesů), což znamenalo městské živnostníky. V křivoklátských lesích měli zakázáno pást dobytek a odebírat dřevo. Toto omezení mělo největší dopad na živnosti bečvářů a kolářů. I řezníci byli křivoklátskou vrchností omezeni, jelikož nesměli na křivoklátských pozemcích kupovat dobytek na porážku. A nebyl-li poražený dobytek, neměli jircháři ani žádnou kůži, kterou by mohli zpracovat a prodat. A tak se hojně rozšířilo pytláctví, ačkoliv bylo velmi tvrdě trestáno. Dopadení pytláci byli souzeni na hradě, nikoliv městským soudem – proti tomu Rakovničané také protestovali. Od roku 1575 navíc platil pro křivoklátské šenkýře zákaz odběru rakovnického piva. Rakovníčtí měšťané se neustálými prosbami ke správci i králi doprošovali nabytí všech dřívějších pravomocí. Konšelský úřad se jim takto povedlo obnovit až roku 1575. Vedle Křivoklátu vedl Rakovník spory i s dalšími sousedními grunty, které patřily nižším šlechticům. Spory se týkaly například i vaření piva, kdy šlechtici nebydlící ve městě chtěli vařit na svých statech.⁹⁴

Okleštěný Rakovník nadále platil různé řádné i mimořádně berně a poskytoval králi půjčky ve stejné výši jako svobodná královská města. Finanční zálohy svědčí o zámožnosti a rozkvětu města v předešlém období. Nyní však město v porovnání s ostatními městy ve svém (nejen hospodářském) vzrůstu stagnovalo.⁹⁵

Spása přišla s nástupem Rudolfa II. na český trůn (1576-1611). Již roku 1577 císař potvrdil Rakovníku všechna starobylá práva a o 2 roky později byl Křivoklát navrácen do správy koruny. Rakovníčtí zástupci (Jan Gryll a Jan Písecký) žádali na císařském dvoře zrušení všech povinností a platů ku hradu a připojení Rakovníka k městům třetího stavu, tj. královským městům. Císař je vyslechl i v jejich žádosti, aby se k nim křivoklátské úředníky chovali vlídněji a nebránili jejich právům na křivoklátských pozemcích. Rudolf následně zaslal upomenutí na Křivoklát. Rakovníčtí měšťané tak zde mohli opět svobodně pást dobytek, provozovat živnosti a těžit dříví a kámen. Roku 1584 byly vyznačeny přesné hranice pastvin, které mohli Rakovníčtí volně využívat.⁹⁶

⁹⁴Tamtéž, s. 90-95.

⁹⁵Tamtéž, s. 96.

⁹⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agroscience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 96-97.

Od roku 1582 nabylo město plné jurisdikce výměnou za to, že nadále musí podle potřeby zajistit dostatečný počet vozů, koní i mužů na královské hony.⁹⁷ V roce 1582 bylo město postiženo morovou nákazou, které podlehl 650 osob.⁹⁸

Královským městem byl Rakovník prohlášen Majestátem Rudolfa II. roku 1588. V jednotlivých bodech Majestátu byla deklarována práva a povinnosti města. Rakovník tak plně dovršil svou samostatnost.

Největší příjmy plynuly městu z vaření piva. O jeho zvelebení měl zájem i císař, jelikož měl z pivovarnictví také značný zisk díky speciální dani. Podporoval tak dovoz rakovnického piva do Prahy, jelikož rakovnické pivo bylo jedním z nejoblíbenějších a to nejen u obyčejných lidí, ale i na císařském dvoře.

Od roku 1609 se rozrostl počet rakovnických trhů – císař Rudolf městu povolil 4 koňské trhy.⁹⁹ Odbyt řemeslnických výrobků stoupl díky rozmnožení trhů v Rakovníku i sousedních městech.

V roce 1613 se Rakovník stal majitelem nedalekých Senomat, osady o zhruba 70 domech. Aby se Rakovníku dále zvýšily obecní příjmy, dovolili konšelé, aby se v Senomatech usadilo několik židovských rodin, které platily obci zvláštní, poměrně vysoký, roční ochranný poplatek.¹⁰⁰

6.2 15. – 16. STOLETÍ VE ZNAMENÍ ZLATÉ DOBY RAKOVNICKÝCH CECHŮ

Po ukončení husitských válek se prudce rozrostl počet řemeslnických organizací a proces utváření cechů, který probíhal od konce 12. století, byl v tomto období dovršen. Příchodu nových obyvatel, zejména řemeslníků, se žádná městská rada nebránila, jelikož vzkvétaly nejen obecní příjmy, ale i všeobecný blahobyt ve městě.

Řemeslníci se emancipovali, toužili po pravomocích rozhodovat o své živnosti a bránit ji, a tak se volnější řemeslnické spolky zreorganizovaly do podoby cechů a spolkové řády se stále více zdokonalovaly. Během 16. století se však s rostoucí řemeslnickou produkcí rozšířil mezi mistry také strach o vlastní živnost, a tak se snažili ztížit přístup k živnostenskému právu. Města, která dříve podporovala svobodný trh a živnostenské právo udělovala všem příchozím řemeslníkům, tak od 17. století udělovala živnostenské právo pouze těm měšťanům, kteří byli přijati do cechu. Podmínky přijetí do cechů se ale postupně čím dál tím více ztěžovaly. Cechy tak bránily všeobecnému zpřístupnění řemesla,

⁹⁷Tamtéž, s. 97-98.

⁹⁸Tamtéž, s. 97.

⁹⁹Tamtéž, s. 161.

¹⁰⁰Tamtéž, s. 258.

což se samozřejmě odrazilo na pomalém průmyslovém rozvoji českých zemí a české hospodářství stagnovalo.

Poté, co se řemeslníci zorganizovali v cechovní korporaci, sepsali cechovní statuta. Statuta neboli artikule byla jasně stanovená pravidla, která musela být schválena městskou radou a rychtářem. Statuta znamenala potvrzení částečné autonomie cechu. Přesně vymezovala živnostenské záležitosti jako například kontrolu, kvalitu, množství a odbyt zboží, sazbu za práci a prodej zboží, výrobní proces, dále například soudní pravomoci mistrů a cechmistrů.¹⁰¹ Ve statutech se objevovaly záležitosti trojího původu – zájmy členů cechu, městská a královská nařízení a výsady. Cech vytvořil statuta na základě starších pořádků, které se již dříve uplatňovaly v řemeslnickém spolku, nebo si je půjčil od jiného cechu a opsal je. Řemeslníci dbali mnohem více na monopol produkce a odbytu než v dřívějším období. Vznikaly tak cechy nové, nebo si řada cechů nechala sepisovat nebo obnovovat své starší řády. Nejvíce se tak dělo v 16. století. Bylo běžné i to, že řemeslníci stejného oboru se sice do určité míry organizovali, ale cechovní pořádky byly sepsány až o několik desítek let později. Ke stále větší autonomii spolčených řemeslníků přispělo to, že někteří řemeslníci byli také členy městské rady.

Na počátku 16. století bylo v Rakovníku celkem 11 cechů. Samostatný cech měli bečváři, koželuzi, krejčí, lazebníci, řezníci, sladovníci, soukeníci, ševci, tkalci. Ve společném cechu byly tehdy kováři s koláři a pekaři s mlynáři. Mlynáři byli ve vzdálenosti maximálně dvou mílí od městských bran. Ve druhé polovině 16. století také vznikl cech řezáčů¹⁰² (neboli robotného lidu).¹⁰³

Bohužel se artikule rakovnických cechů z 15. a 16. století dochovaly v nízkém počtu. Kromě psaných pravidel platily uvnitř cechů také starodávné zvyklosti a obyčeje, které se tradovaly ústně.

6.2.1 JEDNOTLIVÁ ŘEMESLA A CECHY

Řeznický cech byl vždy ten nejpočetnější. Počet řezníků narůstal s příchodem dalšího obyvatelstva do města. V roce 1436 bylo v Rakovníku 16 řeznických krámů. V roce 1470 se jejich počet rozrostl na 20.¹⁰⁴ Rakovničtí řezníci se při soupisu svých pravidel

¹⁰¹ 1. soudní instancí byl cechmistr (mistr), 2. instancí byla městská rada a 3. a také nejvyšší instancí byl v královských městech král.

¹⁰² Řezáči sklízeli obecní pole a louky (tj. sekali, neboli řezali, obilí a trávu). Jejich řád byl sepsán roku 1549.

¹⁰³ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 161.

¹⁰⁴ WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 417.

inspirovali artikulemi kadaňského řeznického cechu. Podle nových artikulí se musel každý žadatel o mistrovství oženit. Byly v nich také stanoveny termíny, ve kterých se směl porážet určitý druh dobytka. V roce 1561 byly přestavěny masné krámy, jejich prodejní cena se poté značně zvýšila.¹⁰⁵

Pekaři své zboží prodávali před rokem 1436 ve 3 krámech, od roku 1446 v 6 krámech.¹⁰⁶ Cena pekařských výrobků se odvíjela na základě ceny pšenice, která od druhé poloviny 16. století neustále stoupala. Ceny pečiva, které schvalovala obec, pak byly pevně stanoveny ve statutech. Každý pekař měl na svém chlebu speciální značku (neboli cejch), aby se v případě nekvalitního pečiva rychle dohledal její výrobce, byl potrestán apod.

Počet obyvatel měl také vliv na rozšíření krejčovského řemesla, jelikož byla po jejich zboží velká poptávka. V 15. století bývalo v Rakovníku 8 až 10 krejčovských mistrů.¹⁰⁷ Krejčířské artikule potvrzené roku 1580¹⁰⁸ povolovaly mistrům zaměstnávat nanejvýš 2 tovaryše a pacholka aj.

Stejně tak stoupala poptávka po kožešinách – mistrů kožešníků bývalo v 15. století nejvýše 5. Kožešníci vykoupenu kožešinu upravili, obarvili a následně našili na látky či oděvy.¹⁰⁹ Své artikule (vydané v 60. letech 16. století)¹¹⁰ měli dle vzoru pražských kožešníků. V roce 1605 nebyl v Rakovníku žádný kožišník – žádosti žateckého kožišníka o získání sousedství tak obec vyhověla.¹¹¹

Ševci se dělili na 2 typy – tzv. ševce vetešníky a tzv. ševce novinníky (novětníci, novoševce). Zatímco ševci vetešníci pouze opravovali obuv, novoševci vyráběli obuv novou. Obuv se vyráběla výhradně z kůže. Ševcovských mistrů bývalo v Rakovníku v 15. století nanejvýš 10.¹¹² Vzorem pro jejich řád jim byly artikule pražských obuvníků. Podle

¹⁰⁵LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 162-163.

¹⁰⁶Tamtéž, s. 39.

¹⁰⁷WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 438.

¹⁰⁸Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech krejčích Rakovník (NAD 1596), Artikule cechu krejčích, inv. č. 1, 12. prosince 1580, Rakovník.

¹⁰⁹WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 441.

¹¹⁰Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech kožešníků Rakovník (NAD 1595), Artikule cechu kožešníků Starého Města pražského s komfirmací od města Rakovníka, inv. č. 1, 22. února 1564, Rakovník.

¹¹¹LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 166.

¹¹²WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 444.

nich se venkovský mistr mohl usadit v Rakovníku a provozovat zde svou živnost, splnil-li roční službu u městského mistra. Výuční doba byla dlouhá 3 roky.¹¹³

Největší vzestup zaznamenali rakovničtí soukeníci, jelikož po jejich sukně byla v 15 a 16. století velká poptávka.¹¹⁴ Jejich cech měl, stejně jako řeznický, nejvíce členů. Soukeníků bylo v Rakovníku po celé 15. století více než 10.¹¹⁵ Pracovní proces měli soukeníci zřejmě stále rozdělen, ale dokázali se zastupovat a zastávat všechnu práci. Jeden a ten samý řemeslník je tak v pramenech uveden různě - jako soukeník, postřihovač či kroječ. Soukenická valcha byla zřízena ve mlýně Na Trávnice v roce 1474. Tento mlýn pak o 16 let později koupilo 10 zámožnějších soukeníků. Po smrti cechmistra Jana st. Malinovského z Hlavačova (1591) se záhadně ztratily cechovní řády a jiné důležité dokumenty, čehož využili zámožnější členové cechu na úkor méně majetných soukeníků. O rok později byly vydány nové artikule¹¹⁶ a pořádky se urovnaly, jelikož cechmistry opět dohlíželi na dodržování stanovených měř a pravidel.¹¹⁷

Tkalcovští neboli pláteničtí mistři byli v Rakovníku v 15. století pouze 2.¹¹⁸ V 16. století se jejich počet rozrostl, a tak se zorganizovali v cech. Předlohou pro vlastní artikule jim byly artikule půjčené v roce 1539 od žateckých tkalců. Do konce 16. století pracovaly v cechu také ženy.¹¹⁹

Švadleny se nikdy neorganizovaly. Jednalo o svobodnou živnost. V 16. století byla jejich práce povznesena na řemeslo, jehož vrchností se stala městská správa. Rakovník tak například v roce 1609 vydal výuční list pro Reginu Brožovou poté, co švadlena Žofie Slavíková na městském úřadě nahlásila její vyučení v řemesle.¹²⁰

Koželuhů bývalo nejvýš 5.¹²¹ Jejich dílny a vlastní domy se nacházely na Lubenském (Plzeňském) předměstí. Poblíž nich měli pracoviště i kováři.¹²² Další tři

¹¹³LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 165.

¹¹⁴Tamtéž, s. 39.

¹¹⁵WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 428.

¹¹⁶*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech soukeníků Rakovník (NAD 1601), Artikule cechu soukeníků (Koncept Simeona Žlutického), inv. č. 2, 14. května 1592, Rakovník.

¹¹⁷LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 163-164.

¹¹⁸WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 434.

¹¹⁹LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 165.

¹²⁰WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526 - 1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. s. 626.

¹²¹WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 442.

kovárny byli přímo na náměstí.¹²³ V kovářském cechu bývalo kolem 6 mistrů. V nedalekém Berouně bylo v letech 1483-1526 kovářských mistrů dokonce 18.¹²⁴

Zámečnické řemeslo bylo v Rakovníku vždy zastoupeno minimálně 2 řemeslníky. Zámečníci měli od roku 1525 společnou dílnu podél městské zdi za Lubenskou městskou branou.¹²⁵ Ze zámečnicků se specializovali a odštěpili ostrožníci, kteří vyráběli a zdobili koňské ostruhy. I v Rakovníku mělo toto řemeslo zastoupení.¹²⁶

Venkovský lid docházel do Rakovníka nejvíce právě směrem od Plzeňského (Lubenského) předměstí, kde sídlilo několik městských řemesel. Velkou překážkou pro vstup do centra města byl však rakovnický potok. Časté povodně totiž ničily celé Plzeňské předměstí. I když městská správa provedla několik opatření, všechna byla marná a Rakovník se i v 19. století potýkal s ničivými povodněmi.

Počet bednářů se rozrůstal společně s věhlasem rakovnického piva, jelikož byla v pivovarech potřeba mnoha dřevěných nádob a náčiní. Mezi bednářské práce patřily především opravy vybavení pivovaru. Každý právovárečný soused měl na svých sudech svůj cejch (značku), který mu byl úředně přidělen a vypalovali jej právě bednáři. Tato značka sloužila k dohledání výrobce a prodejce piva, které bylo nějak nevyhovující či závadné. Bednáři také prodávali smůlu.¹²⁷

Řád bečvářů byl vydán v roce 1562, podle pražského vzoru.¹²⁸ Bečváři však ještě netvořili samostatnou korporaci. Vlastní cech vytvořili až v roce 1597. Předpokládáme, že již dříve v 16. století byli součástí nějakého společného cechu a osamostatnili se díky rozvoji rakovnického pivovarnictví. Jejich řád byl vypracován již v roce 1532. Svůj vlastní znak měli na Vysoké bráně.¹²⁹

¹²²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 132.

¹²³Tamtéž, s. 40.

¹²⁴WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 456-457.

¹²⁵LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 165.

¹²⁶WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 461.

¹²⁷RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 43.

¹²⁸LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 166.

¹²⁹RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 44.

Koláři bývali v Rakovníku nejméně tři. Nejenže vyráběli a opravovali kola, ale vyráběli už celé vozy.¹³⁰

Rakovnické pivovarnictví stále vzkvétalo. Zdejší pivo bylo po celých Čechách vyhlášené a velmi oblíbené. Velkým otřesem pro městský monopol ve vaření piva byla Svatováclavská smlouva (1517). Od té doby bylo totiž vaření piva zpřístupněno i šlechticům. Na trhu se tak objevovalo čím dál tím více různých piv. Odbyt rakovnického piva se však neustále zvyšoval, jelikož patřil mezi piva nejchutnější. Jeho dovoz poškozoval živnost várečnicků v jiných městech, a tak se tomu snažili zamezit, i když dříve dovoz oblíbeného rakovnického piva podporovali. Dělo se tak například v Žatci, Lounech, Slaném a Litoměřicích. Nejvíce však o zákazu dovozu rakovnického piva usilovala pražská města. Tamější konšelé tak zvýšili clo na dovoz přespolních piv. Rakovníčtí se však ohrazovali, že mají císařská privilegia dovážet do těchto měst své pivo. Majestát na dovoz piva do Prahy získal Rakovník od Ferdinanda, a jednotlivé pražské hostince si koupily výsadu na šenkování dovozeného rakovnického piva. O tyto majestáty žádali i sami hostinští, jelikož měli z chutného a oblíbeného piva mnohem větší zisky. Zisky z prodeje měla i Koruna, a tak zamítala vzpoury pražských měst o zákazu dovozu jiných piv.¹³¹ Největší spory probíhaly v 60. a 70. letech 16. století. Konečně však ustaly v 18. století po ukončení třicetileté války, jelikož byl piva nedostatek a to, které se vařilo a prodávalo, neodpovídalo kvalitě dříve tak proslulého a chutného rakovnického piva.

Od 70. let 15. století přibylo v Bosákovském mlýně další kolo, na kterém se mlel pouze slad. Mlynář Vacek (majitel Bosákovského mlýna a od roku 1473 i mlýna Na Trávníce) využil toho, že je pro obec (pivovarnictví) potřebný, a tak chtěl zdražit mletí sladu a tím zvýšit svůj zisk. Nakonec se s konšely dohodli na ceně 4 grošů míšenských za fůru, bude-li si měšťan mlít sám, a 5 grošů míšenských bude-li mlít Vacek. Ceny byly v roce 1480 nakonec o jeden groš ještě navýšeny. Dohodu mezi městem a mlynářem zprostředkoval křivoklátský hejtman Jan Hrožka z Prošovic. Další majitel Bosákovského mlýna, mlynář Daniel, se v roce 1527 postavil proti své povinnosti, kdy mlynář musel namlít slad a také jej dopravit do mlýna a umletý z mlýna do pivovaru. Bránil se, že je majitelem svobodného statku a nemá žádné podobné povinnosti. Město však jeho odpor

¹³⁰WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 452.

¹³¹RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 65-66.

potlačilo a Daniel pokračoval v dávném obyčeji.¹³² Povodeň v roce 1496 zničila mlýn pod sv. Jiljí. Mlýn už nebyl obnoven. Posledním majitelem byl mlynář Vacek.¹³³

V 2. polovině 16. století bylo ve městě celkem 9 pivovarů – Rathouzský (neboli městský), Polendovský, Strabovský, Skazilbabovský, Pekařovský, Moravcovský, Střelecký (patřící střeleckému spolku), Davida Krinita a tzv. Svobodného domu (neboli domu U Černého orla).¹³⁴ Pivovary se nacházely především v severní části města. Ke každému byli přidělení várečníci – celkem jich bylo 121. Várečníci mohli vařit pivo jen v tom pivovaru, ke kterému byli přiřazeni. K pivovarům a některým hostincům náležely sklepy, kde se piva nechávala uležet. Slady se v této době mlely výhradně jen v Bosákovském (později Danielovském, Panském či Šmídově) mlýně. Sladovny měli várečníci, jako v dřívějších dobách, buď vlastní (ve svém domě), pronajaté v cizím domě nebo za městem u Vysoké brány, kde se směly stavět pouze sladovny a stodoly. Tato lokalita byla zvolena z bezpečnostních důvodů. Slady a věci ve stodolách totiž byly ochráněny před požárem (například roku 1587 shořely ve vnitřním městě 4 sladovny). V polovině 16. století bylo v Rakovníku 16 sladoven.

Měšťané se dělili na sladovníky a nákladníci. Sladovníci dělali pouze slad. Nákladníci dělali slady a také vařili pivo, které následně prodávali. Nákladníci často zaměstnávali jiné sladovníky.¹³⁵ Na přípravu sladu dohlížel odborný sladovník (neboli sladovníký mistr). Nejvyšší dohled nad vařením piva měl sládek (neboli pivovarský mistr). Rakovníčtí sladovníci byli vyhlášeni po celé zemi, takže se prodávalo nejen rakovnické pivo, ale i slad či chmelové sazenice. Dokladem jsou dochované dopisy, ve kterých česká města a šlechtici prosí Rakovnické o tyto suroviny a výrobky.¹³⁶ Cech sladovníků měl v Rakovníku velký věhlas.

Roku 1571 sepsal David Krinitus z Hlavačova, městský písař, humanistický básník a majitel pivovaru, nová cechovní pravidla pro sladovníky a várečníky.¹³⁷ Podle nich museli mladší mistři mj. spravovat rybníky a starší mistři byli povinni kontrolovat sladovny a přípravu sladu mladších mistrů. Krinitovy artikule navazovaly na artikule

¹³²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 157-158.

¹³³Tamtéž, s. 134-135.

¹³⁴RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o., 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 12.

¹³⁵Tamtéž, s. 28.

¹³⁶RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o., 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 37.

¹³⁷*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech sladovníků Rakovník (NAD 1599), Artikule cechu sladovníků, inv. č. 1, 19. listopadu 1571, Rakovník.*

várečníků a sladovníků z roku 1562.¹³⁸ Pivovary zaměstnávaly mnoho pomocných sil, mezi nimi i ženy. Stávalo se však velice často, že se pracující opijeli a v důsledku toho se chovali a mluvili nevhodně – v nových artikulích z r. 1651¹³⁹ bylo opilství při práci přísně zakázáno.¹⁴⁰

Ve městech, kde bylo hojně rozšířené pivovarnictví stejně jako v Rakovníku, vznikla nová živnost – šrotérství. Šrotéři dopravovali z vozů pivo do sklepů a naopak. Jejich práce se postupně rozrostla: „Vozívali slady do mlýna k semletí,¹⁴¹ odměřovali slad na várky (přísežní měřiči), bděli nad várkami i prodejem piva. Vedle sladů vozívali také pivovarům dříví.“¹⁴²

Specifické postavení zaujímal cech mlynářů. Jednotlivé mlynářské cechy v českých městech byly podřízeny normám a pořádkům pražského cechu. Bylo to tím, že si mlynáři pro tvorbu svých řádů půjčovali k opisu pražská statuta. Tímto způsobem se tak šířily zásady a zvyklosti pražských mlynářů po celých Čechách. Rakovníčtí mlynáři byli ve společném cechu s pekaři a perníkáři.

Rybníkářství zaznamenalo v 16. století rozkvět v celých českých zemích, jelikož se jednalo o výnosnou podnikatelskou činnost měst a šlechty. Od roku 1516 byly v okolí Rakovníka vybudovány nové rybníky. Jejich největší koncentrace byla na Plzeňském předměstí. Svůj rybník zde měli kováři i koželuzi (jejichž původní jezero bylo zpevněno). V jejich blízkosti měli vlastní rybník i sladovníci.¹⁴³ V roce 1568 spravoval Rakovník 20 obecních rybníků.¹⁴⁴ Společně s pivovarnictvím představovalo rybníkářství největší příjmy do obecní pokladny.

Ve 2. polovině 16. století byly v Rakovníku už jen jedny lázně. Obec zakoupila v roce 1531 soukromé lázně od Svitáka z Landštejna a ty jako jediné ve městě provozovala.¹⁴⁵

¹³⁸BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 23-24.

¹³⁹Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech sladovníků Rakovník (NAD 1599), Artikule cechu sladovníků, inv. č. 2, 26. května 1651, Rakovník.

¹⁴⁰RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 46.

¹⁴¹Dříve tuto službu zajišťoval mlynář.

¹⁴²RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 46.

¹⁴³LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 132.

¹⁴⁴BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 26.

¹⁴⁵WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526 - 1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. s. 673.

Dalšími řemesly, která byla v Rakovníku na přelomu 15. a 16. století zastoupena, jsou: sklenář, mečíř, platněř, uzdař, vetešník, kotlář, pastýř (obecního dobytka). Všechna tato řemesla byla zastoupena většinou jen jedním mistrem, takže bylo nemožné vytvořit cech. Prvním malířským mistrem v Rakovníku byl zhruba od roku 1595 pražský mistr Adam Dusík. Druhým mistrem malířem ve městě byl od roku 1607 Šimon Hutský.¹⁴⁶ Rakovník si do té doby najímal mistry z jiných měst i italské (neboli vlašské) mistry.

V 1. polovině 17. století byl jižně od města vystavěn ovčín, jelikož se zde (směrem k Lubné) od nepaměti pásala obecní i soukromá stáda. Oblast, kde se stáda pásala, však byla několikrát poškozena povodněmi. V roce 1646 zničila povodeň i obecní ovčín. Nejhorší povodeň se místem prohnala roku 1692 – zahynulo při ní přes 1400 ovcí a zbylo jen 50 jehňat.¹⁴⁷

6.2.2 SPOLUCECHY

V cech se většinou organizovali řemeslníci stejného řemesla. Vedle nich existovaly i společné cechy více řemesel – tzv. spolucechy. V těchto spolcích se organizovali řemeslníci podobných řemesel. Vytvořili spolucech, jelikož nebyl dostatek mistrů stejného oboru, aby vytvořili vlastní, samostatný cech. Součástí takového cechu bývali v Rakovníku vždy truhláři. V roce 1571 byl zřízen společný cech truhlářů, zámečníků, sedlářů, uzdařů, mečířů, zlatníků, provazníků, sklenářů, kloboučníků a soustružníků.¹⁴⁸ V roce 1583 byla vydána statuta společného cechu truhlářů a zámečníků.¹⁴⁹ V roce 1595 se k nim přidali soustružníci, cínaři a koláři.¹⁵⁰ Dále se dochovaly Artikule společného cechu truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů z roku 1677.¹⁵¹

¹⁴⁶WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526 - 1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. s. 215.

¹⁴⁷LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 317.

¹⁴⁸*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů Rakovník (NAD 1603), Město Rakovník zřizuje společný cech truhlářů, zámečníků, sedlářů, uzdařů, mečířů, zlatníků, provazníků, sklenářů, kloboučníků a soustružníků. Zároveň jim potvrzuje artikule, podle kterých se mají řídit, inv. č. 1, 28. září 1571, Rakovník.

¹⁴⁹*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů Rakovník (NAD 1603), Artikule cechu truhlářů a zámečníků, inv. č. 2, opis z r. 1908, Rakovník.

¹⁵⁰*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů Rakovník (NAD 1603), Artikule cechu truhlářů, zámečníků, soustružníků, cínařů a kotlářů, inv. č. 3, 1595, Rakovník.

¹⁵¹*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů Rakovník (NAD 1603), Artikule cechu truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů, inv. č. 4, 16. října 1677, Rakovník.

Společný cech tvořila v Rakovníku i stavební řemesla. Dokladem jsou cechovní artikule a registra cechu. Dochoval se opis Artiklů cechu zedníků a tesařů z roku 1653.¹⁵² Zedníci byli ve 2. polovině 16. století často italské národnosti. Své domy, které byly během třicetileté války zničeny, zdobili sgrafity.¹⁵³ K těmto dvěma řemeslům se přidali ještě tesaři a příkrývači. Registra cechu zedníků, kameníků, tesařů a pokrývačů popisují život uvnitř cechu. Součástí register z let 1608-1765¹⁵⁴ a 1785-1860 (1884)¹⁵⁵ jsou zápisy ze schůzí, příjmy a výdaje cechu aj. cechovní záležitosti. Dokonce i řezníci měli společný cech, a to s mydláři. Dochovala se registra tohoto spolucechu z let 1597-1619.¹⁵⁶ Společný cech měli i mlynáři, pekaři a perníkáři.¹⁵⁷

6.2.3 POMĚRY UVNITŘ CECHU

Stejně jako společnost, tak i cechovní organizace byla stratifikována. Při vzniku cechu nebyly mezi členy žádné rozdíly, vše se však změnilo s narůstajícím počtem řemeslníků. Vše se odvíjelo na základě zkušeností a kvality práce. Mezi mistry a tovaryši nebyl zpočátku žádný (sociální) rozdíl. Pravomoci mistrů však postupně rostly a vytvořily se tak 2 uzavřené skupiny – mistři a tovaryši.

Uvnitř cechu byly 4 skupiny členů – učedníci, tovaryši, mistři a cechmistři. Mezi členy patřila i nejbližší rodina mistra, manželka tovaryše (byl-li již oddán) a šenkýř, v jehož hospodě se cech pravidelně scházel. Nejsnazší přístup do cechu měla mistrova manželka. Byla oprávněna prodávat manželovy výrobky v krámu – výjimkou byl pouze řeznický cech. Jestliže mistr zemřel, zdědily po něm vdova a děti živnostenské právo, a mohly tak pokračovat v práci a v obchodě. V písemných pramenech je uvedeno několik vdov, které v živnostech svých mužů pokračovaly. Vdovy se poté znovu provdaly a nový

¹⁵²Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech zedníků, tesařů, kameníků a příkrývačů Rakovník (NAD 1604), Artikule cechu zednického a tesařského, inv. č. 1, 31. května 1653, Rakovník.

¹⁵³WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526 - 1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. s. 114.

¹⁵⁴Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech zedníků, tesařů, kameníků a příkrývačů Rakovník (NAD 1604), Registra cechu zedníků, kameníků, tesařů a příkrývačů (zápisy o přijetí mistrů, zápisy ze schůzí, příjmy a vydání), inv. č. 2, 1608 – 1765, Rakovník.

¹⁵⁵Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech zedníků, tesařů, kameníků a příkrývačů (NAD 1604), Registra cechu zedníků, kameníků, tesařů a příkrývačů (zápisy ze schůzí), inv. č. 3, 1785 – 1860 (1884), Rakovník.

¹⁵⁶Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech řezníků a mydlářů Rakovník (NAD 1598), Registra cechu řezníků a mydlářů (zápisy o přijetí do cechu, přijetí do učení, příjmy a vydání), inv. č. 5, 1597 – 1619, Rakovník.

¹⁵⁷Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602).

manžel tak získal přístup k majetku, řemeslnickému náčiní a vybavení a živnostenskému právu. Dědici se stali i ti, kteří se oženili s mistrovými dcerami.

Učedníci

Učedníci byli většinou mladí chlapci (kolem 10 let), kteří vstoupili za určitý poplatek do učení do mistrovdy dílny. Poplatek se skládal z peněžní částky a odevzdání určitého objemu vosku. Výši vstupních poplatků určovaly cechovní regule. Část poplatku při vstupu do řemesla se odváděla městské správě – výše byla též uvedena ve statutech cechu.

Například řeznický učedník musel při vstupu do řemesla v 16. století zaplatit 6 kop a k tomu odevzdat libru vosku. Peněžní poplatek byl mezi konkrétního mistra a cech rozdělen rovným dílem.¹⁵⁸ Zájemce o učení v bečvářském řemesle musel podle řádu z roku 1562 zaplatit 10 kop.¹⁵⁹

Tovaryši

Tovaryši byli vyučení řemeslníci, kteří se stále zdokonalovali a pracovali v mistrově dílně. Sbírali zkušenosti i jinde, jelikož odcházeli na tzv. tovaryšský vandr, kdy v jiném městě vstoupili do dílny tamního mistra.

Tovaryši odmítali úplnou podřízenost mistrům a toužili po určitých svobodách. Vytvářeli tak tovaryšské spolky uvnitř cechu. Tovaryšské spolky si vedly vlastní knihy, do kterých se zapisovaly zprávy z jednotlivých schůzí a příjmy a výdaje spolku.

Novoševcovští tovaryši byli v Rakovníku první, kterým byly potvrzeny vlastní artikuly, a to roku 1549.¹⁶⁰ Pořádky jim byly úředně obnoveny v letech 1582¹⁶¹ a 1675.¹⁶² Dalšími tovaryši, kteří měli v Rakovníku vlastní pořádky, byli řezniční, jejichž řád schválila městská rada v roce 1587.¹⁶³ Mlynářští a pekařští tovaryši také vedli vlastní registra.

¹⁵⁸LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 163.

¹⁵⁹LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 166.

¹⁶⁰*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech novoševců Rakovník (NAD 1597), Artikule tovaryšů ševcovského cechu, inv. č. 4, 22. dubna 1549, Rakovník.

¹⁶¹*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech novoševců Rakovník (NAD 1597), Artikule tovaryšů ševcovského cechu, inv. č. 6, 18. října 1582, Rakovník.

¹⁶²*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech novoševců Rakovník (NAD 1597), Artikule tovaryšů ševcovského cechu, inv. č. 5, 1675, Rakovník.

¹⁶³*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech řezníků a mydlářů Rakovník (NAD 1598), Artikule tovaryšského cechu řezníků (s dodatky do roku 1719), inv. č. 4, 1587-1719, Rakovník.

Dochovala se registra se zápisy z let 1597-1674¹⁶⁴ a 1665-1862.¹⁶⁵ Organizovali se i tovaryši hrncířského cechu. Jejich *Registra* zaznamenávají dění z období 1708-1840.¹⁶⁶ Případné neřešitelné spory mezi spolky mistrů a tovaryšů soudila městská rada.

Mistři

Mistři měli vlastní dílnu, ve které pracovali učedníci, tovaryši a případně další čeládka. Mistr byl zodpovědný za jejich práci, chování (a to nejen v dílně, ale i ve veřejném prostoru). Učňům a tovaryšům musel zajišťovat vhodné oblečení, obuv, stravování a dohlížet na jejich hygienu.

Všichni mistři uvnitř cechu si měli být hospodářsky rovni. Spravedlnost a rovnost zajišťovala statuta. Takže například bylo určeno kolik tovaryšů a učňů smí mistr ve své dílně zaměstnat.

V početnějších ceších se mistři dělili na mladší a starší. Starší mistři byli váženější. Mladší mistři dělali jakési „podřadnější“ práce a úkony. Mezi jejich povinnosti patřilo ve všech ceších například obcházení starších mistrů s pozvánkou na valnou hromadu či pohřeb člena cechu. Valné hromady neboli schůze celého cechu se konaly řádně (většinou dvakrát až čtyřikrát do roka) i mimořádně. Místem konání byla většinou cechovní hospoda, dům cechmistra nebo radnice. Valná hromada se konala s vědomím a povolením konšelů. Předmětem schůzí byly rozličné řemeslnické a živnostenské záležitosti.

Jediná registra mistrovského spolku vytvořeného uvnitř cechu v Rakovníku se dochovala ve společném cechu truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů. V registrech byly zápisky z let 1689-1701.¹⁶⁷

Cechmistři

Cechmistři byli v čele cechů. Byli zodpovědní za fungování a vnitřní organizaci spolku. Měli nejvyšší odborný dohled nad kvalitou zboží, dodržování předepsaných norem a prací jednotlivých členů. Zastupovali cech jako organizaci při jednání s městskou radou a

¹⁶⁴Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkárů Rakovník (NAD 1602), Tovaryšská registra cechu pekařů a mlynářů (přijetí do učení, uznání za tovaryše, žádosti ke starším i mladším tovaryšům), inv. č. 13, 1597-1674, Rakovník.

¹⁶⁵Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkárů Rakovník (NAD 1602), Tovaryšská registra cechu mlynářů (zápisy o přijetí do učení, evidence tovaryšů a učňů, zápisy o vyučení), inv. č. 14, 1665-1862, Rakovník.

¹⁶⁶Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech hrncířů Rakovník (NAD 1469), Tovaryšská registra cechu hrncířů (zápisy ze schůzí, příjmy a vydání), inv. č. 3, 1708-1840, Rakovník.

¹⁶⁷Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, fond Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů Rakovník (NAD 1603), Registra mistrů truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů (zápisy o přijetí za mistra), inv. č. 7, 1689-1701, Rakovník.

zákazníky. Cech jako korporaci zastupovali i uvnitř cechu mezi jednotlivými členy. Nabyli soudní pravomoci, které se týkaly především vnitřních záležitostí.

Měli dozor nad členy cechu, aby se chovali dle náboženských, městských i cechovních nařízení. Případné prohřešky se poté, podle závažnosti, soudily v cechovní hospodě během schůze nebo spadaly do kompetence městského úřadu. Mezi kompetence cechovního soudu náležely přestupky proti statutům, spory (hádky, nadávky, rvačky) mezi různými členy cechu, nevhodné chování členů (opilství, výtržnictví), urážky řemeslnické a cechovní cti aj. Tresty za závadné a nekvalitní zboží byly různé, nejčastěji byla řemeslníkova práce zastavena na určitou dobu (14 dnů až 1 rok) a závadné výrobky se zdarma rozdávaly mezi městskou chudinou. Soudy měly i jednotlivé spolky tovaryšů či mistrů. Cechmistrů museli také dohlížet, jestli všichni členové cechu dodržují zákaz práce v neděli a o svátky, a tak obcházeli tak jednotlivé dílny. Na všeobecný klid a mravní pořádek v celém městě dohlížel královský rychtář.

Mezi další činnost cechmistrů patřilo spravování cechovní pokladnice a účtů. Příjmy do cechovní pokladnice byly především z pokut členů cechu. Výdaje představovaly půjčky a podpory členů a rodinných příslušníků. Cechovní účetnictví se zapisovalo do speciálních knih – tzv. účetních register. Účetních register rakovnických cechů se zachovalo několik. Vedle účetních register se příjmy a výdaje zapisovaly do register cechů. Dochovala se účetní registra cechu kovářů a kolářů,¹⁶⁸ cechu koželuhů,¹⁶⁹ cechu kožešníků,¹⁷⁰ cechu krejčích,¹⁷¹ cechu mlynářů, pekařů a perníkářů,¹⁷² cechu pekařů (z roku 1775,¹⁷³ z let 1737-1778¹⁷⁴ a 1787-1866¹⁷⁵), cechu mlynářů (z let 1664-1749,¹⁷⁶ 1750-

¹⁶⁸ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech kovářů a kolářů Rakovník (NAD 1593), Cechovní účty, inv. č. 4, 1678-1680, Rakovník.

¹⁶⁹ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech koželuhů Rakovník (NAD 1594), Účetní registra cechu koželuhů, inv. č. 5, 1833-1859, Rakovník.

¹⁷⁰ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech kožešníků Rakovník (NAD 1595), Účetní registra cechu kožešníků, inv. č. 2, 1788-1885, Rakovník.

¹⁷¹ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech krejčích Rakovník (NAD 1596), Účet cechu, inv. č. 4, 1803, Rakovník.

¹⁷² *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Registra cechu pekařů, perníkářů a mlynářů, inv. č. 6, 1612-1737, Rakovník.

¹⁷³ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Registra cechu pekařů, inv. č. 9, 1727-1788, Rakovník.

¹⁷⁴ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Účty pekařů, inv. č. 17, 1775, Rakovník.

¹⁷⁵ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Registra cechu pekařů, inv. č. 11, 1787-1866, Rakovník.

¹⁷⁶ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Registra cechu mlynářů, inv. č. 8, 1664-1749, Rakovník.

1827¹⁷⁷ a 1828-1883¹⁷⁸), cechu novoševců,¹⁷⁹ cechu řezníků a mydlářů,¹⁸⁰ cechu řezníků,¹⁸¹ cechu tkalců,¹⁸² cechu tkalců (mezuláníků)¹⁸³ a společného cechu stavebních řemesel z let 1608-1765¹⁸⁴ a 1785-1860 (1884).¹⁸⁵

Za svou práci byli cechmířtři finančně odměňováni z členských příspěvků. Ve sladovnickém a řeznickém cechu byli 4 cechmířtři, u ostatních řemesel byli obcí zvoleni pouze 2 cechmířtři.¹⁸⁶

¹⁷⁷ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Registra cechu mlynářů, inv. č. 10, 1750-1827, Rakovník.

¹⁷⁸ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602), Registra cechu mlynářů, inv. č. 12, 1828-1883, Rakovník.

¹⁷⁹ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech novoševců Rakovník (NAD 1597), Registra cechu novoševců (žádosti o přijetí za mistra, příjmy a vydání), inv. č. 7, 1772-1833, Rakovník.

¹⁸⁰ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech řezníků a mydlářů Rakovník (NAD 1598), Registra cechu řezníků a mydlářů (zápisy o přijetí do cechu, přijetí do učení, příjmy a vydání), inv. č. 5, 1597-1619, Rakovník.

¹⁸¹ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech řezníků a mydlářů Rakovník (NAD 1598), Účetní registra cechu řezníků, inv. č. 9, 1791-1858, Rakovník.

¹⁸² *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech tkalců Rakovník (NAD 1600), Účetní registra cechu tkalců, inv. č. 3, 1847-1873, Rakovník.

¹⁸³ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech tkalců Rakovník (NAD 1600), Registra cechu tkalců (mezuláníků), inv. č. 2, 1789-1883, Rakovník.

¹⁸⁴ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech zedníků, kameníků, tesařů a překryvačů Rakovník (NAD 1604), Registra cechu zedníků, kameníků, tesařů a překryvačů, inv. č. 2, 1608-1765, Rakovník.

¹⁸⁵ *Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Cech zedníků, kameníků, tesařů a překryvačů Rakovník (NAD 1604), Registra cechu zedníků, kameníků, tesařů a překryvačů, inv. č. 3, 1785-1860, Rakovník.

¹⁸⁶ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 161.

7 17. A 18. STOLETÍ – POSTUPNÝ ÚPADEK CECHOVNÍHO ZŘÍZENÍ

7.1 RAKOVNÍK BĚHEM TŘICETILETÉ VÁLKY

Po potlačení stavovské rebelie byli do Rakovníka v prosinci 1620 vysláni císařští komisaři, aby ve městě obnovili staré pořádky – poblíž Rakovníka se totiž odehrála bitva, která vyvrcholila na Bílé hoře. Následně si nová pobělohorská vláda do čela Rakovníka, stejně jako v jiných městech, dosadila vlastní úředníky.

Všichni měšťané, kteří byli do Rakovníka přijati v letech 1618 – 1624, ztratili v roce 1624 své sousedství a živnostenské právo. Vše jim mohlo být obnoveno na základě nových zákonů.¹⁸⁷

Rakovník byl převážně protestantským městem, stejně tak jako sousední Senomaty, ve kterých byly dokonce dva protestantské kostely. Město tak zpočátku velmi vzdorovalo jezuitské misi. Zlom nastal v roce 1627, kdy bylo vydáno *Obnovené zřízení zemské*. Byl tak nastolen absolutismus a katolicismus. Rakovník byl nucen se obrátit na katolickou víru. Ti, jež odmítali, zde museli zanechat svůj majetek a emigrovat.

V listopadu 1631 vtrhlo do Rakovníka saské vojsko. Zůstalo ve městě až do května roku 1632. Obsadilo sýpky a sladovny a z přivlastněného sladu vařilo pivo především pro svou potřebu. Měšťané během jeho pobytu strádali. Rakovník byl obsazován střídavě saský a císařským vojskem. Lidé byli povinni ubytovat vojáky ve svých domech a zajistit jim jídlo a jiné potřeby. Vojska také podnikala výpady do okolí - vojáci pustošili pole, okrádali osady, podpalovali stodoly aj. Rakovník byl zničen i uvnitř hradeb.¹⁸⁸ Ve městě pobývalo také po čtyři dny švédské vojsko. Švédští vojáci ukradli vše, co mohli. Po jejich vyhnání zde až do konce války (tj. do roku 1648) sídlila císařská posádka, která pro již zbídačené město představovala další výdaje. Město nebylo během třicetileté války vypáleno a příliš zničeno díky svému věhlasnému pivovarnictví.

Válečná léta si žádala mimořádných platů, které musel Rakovník povinně odvádět (především na podporu císařského vojska). Město však požadovanými finančními ani materiálními prostředky nedisponovalo, a tak se stále více zadlužovalo. Půjčky mu poskytovala především šlechta a soukromé osoby (již v předbělohorském období to byli například pražští obchodníci).¹⁸⁹ Rakovničané byli natolik zoufalí, že uvažovali i o prodeji

¹⁸⁷LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 264.

¹⁸⁸Tamtéž, s. 271-273.

¹⁸⁹JANÁČEK, Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha: ČSAV, 1955. ISBN 105010-54-5621. s. 296.

senomatského statku, který byl v důsledku války vypálený. Tento krok jim však vláda zakázala. Město se nemohlo opřít ani o dříve tolik vynášeující pivovarnictví, jelikož na vaření piva nebyl dostatek surovin. Na pivo byly uvaleny vyšší daně (tzv. dvojnásobný tác), a tak se to ani právovárečným měšťanům nevyplatilo a s vařením piva na nějaký čas přestali.

Na konci války obnovili židé své obchody. I když v 50. letech 17. století obce a hejtmani usilovali o jejich vypuzení, zemští úředníci se jich zastali, jelikož židé platili speciální poplatky a bylo potřeba co nejvíce příjmů do státní pokladny na obnovu celé země. Židé se v Rakovníku usadili nejdříve v čele náměstí, po protestech plnoprávných měšťanů se přesunuli na nejrušnější Lubenské předměstí. Nakonec byli vykážani do židovského ghetta ve Vysoké ulici.¹⁹⁰ Na obchodování židů jakožto konkurenci si nejvíce stěžovali kloboučníci, koželuzi, kožešníci, krejčí, punčocháři a sedláři.¹⁹¹

7.2 RAKOVNÍK VE 2. POLOVINĚ 17. STOLETÍ

V důsledku třicetileté války zemřelo mnoho lidí a chyběl tak potřebný počet pracovních sil, které by se podílely na obnově hospodářství. Rakovník tak velice vřele vítal nově příchozí obyvatele a měšťanské právo jim poskytoval za velmi nízký poplatek. Obec se snažila o co největší rozšíření živností, obnovu zemědělství a vaření piva, jelikož z toho všeho jí plynuly příjmy, které potřebovala ke splacení dluhů a dalších speciálních platů, které musela odvádět vládě.

Po ukončení války nebyly obnoveny hamry. Byly přestavěny na mlýn.¹⁹² Po válce se také změnil ráz vnitřního města – mnoho budov bylo vypáleno, zbouráno, z Hrnčírské ulice se staly 2 ulice atd. Obyvatelé Senomat se do svých zpustošených domů vrátili až v roce 1653. Rakovníčtí konšelé se je snažili co nejvíce podpořit, aby se co nejrychleji obnovilo tamní zemědělství, pivovarnictví a živnosti a město tak mělo další příjmy.¹⁹³

V roce 1654 se v Rakovníku opět objevila morová nákaza, a tak pražská města zakázala dovoz rakovnického piva, což znamenalo pokles obecních příjmů. V 50. letech 17. století se také vyostřovaly spory Rakovníka se sousedním městem Nové Strašeni. Strašečtí měšťané totiž záviděli rakovnickým právovárečníkům zisky z pivovarnictví, a tak se jim snažili co nejvíce ztížit dovoz do Prahy. Učinili tak tím, že na cestě začali vybírat

¹⁹⁰LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 292.

¹⁹¹Tamtéž, s. 331.

¹⁹²Tamtéž, s. 331.

¹⁹³Tamtéž, s. 293.

cla. Soudní řízení mezi těmito městy znamenalo pro Rakovník další výdaje. Rakovník byl navíc nucen platit císaři dvojnásobný tác (tj. nápojovou daň). Císař Leopold (1657-1705) se snažil o obnovu dříve tak proslulého a i pro monarchii výnosného rakovnického pivovarnictví. Prosbu Rakovnických na zrušení dvojnásobného tácu však zamítl.¹⁹⁴

Ve městě se vařily tzv. kontribuční várky na splacení obecního dluhu. Čepovaly se v obecních hospodách nebo se prodávaly do Prahy. Když se pivo z kontribuční várky čepovalo, „bývalo sousedské pivo v hostincích zapečetěno a jeho prodej byl povolen až po odbytu piva kontribučního.“¹⁹⁵ Slady se dělaly na várky obecní i soukromé (tzv. sousedské, pro jednotlivé právovárečníky). Slady pro kontribuční várky se dělávaly jen v rauthauzní (tj. radniční) sladovně. Mezi kontribučními a sousedským várkami byly rozdíly v kvalitě, a to především u chudších právovárečníků. O pivo tak nebyl zájem, sousedé jej nemohli prodat (protože jej nemohli ani zlevnit), a tak nemohli dostát svým platebním povinnostem a zadlužovali se. Narůstaly tak rozdíly mezi bohatšími a chudšími právovárečníky.

Třetí morová nákaza se v Rakovníku objevila roku 1680. Pozastavila tak vzrůstající se město a uvalila jej opět v zoufalství a bídu. Mor si vyžádal celkem 602 obětí, a tak opět ubylo pracovních sil. Ve městě zůstalo 30 ze 72 usedlíků. Rakovník tak opět nebyl schopen splácet své dluhy a kontribuce.¹⁹⁶ Rakovnická předměstí se tak úplně vylidnila. Nově příchozí lid je začal opět osidlovat na přelomu 17. a 18. století. Například na Svatojilském předměstí se usadili především hrnčíři.¹⁹⁷

Během třicetileté války byl Křivoklát v zástavě. Císařský dvůr o něj nejevil již takový zájem, jelikož přesídlil z Prahy do Vídně a vzhledem k válečným létům nebylo na lovecké kratochvíle ani pomyslení. Roku 1658 přešlo Křivoklátsko do zástavy a správy hraběte Jana Adolfa ze Schwarzenbergu, který zde hospodařil do roku 1685. Císař Leopold se snažil naplnit prázdnou státní pokladnu zatíženou tureckými válkami, a tak v červnu 1685 prodal křivoklátské panství hraběti Arnoštu Josefu Valdštejnovi, který ještě přikoupil panství Nižbor. Valdštejnové se zavázali pořádním honů na požádání pro členy císařského dvora. Museli ještě povolit Rakovničanům pastvu v křivoklátských lesích pouze na vykázaných místech (podle majestátu císaře Rudolfa).¹⁹⁸

¹⁹⁴Tamtéž, s. 295.

¹⁹⁵ RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 186.

¹⁹⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 298.

¹⁹⁷LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 317.

¹⁹⁸Tamtéž, s. 300.

Další výdaje města byly kvůli válce o španělské dědictví (1701-1714) a tureckému ohrožení Habsburské říše. Byly tak zavedeny nové daně – nejčastěji spotřební, např. solní nebo masná kontribuce a různé obecní sbírky, do kterých přispívali bohatší sousedé.

7.3 RAKOVNÍK V 18. STOLETÍ

Za vlády císaře Karla VI. (1711-1740) bylo v roce 1714 zavedeno nové krajské zřízení Čech. Rakovnický kraj se spojil s krajem Slánským. Povinnost dodávat na císařské lovy v hrádeckých lesích muže a koně byl nadále v platnosti. Rakovničtí byli v roce 1723 upomenuti, aby na tyto své služby pro císaře nezapomínali. V srpnu téhož roku bylo k čtrnáctidennímu honu z Rakovníka povoláno 100 osob a 36 koní. Roku 1739 byly vydány nové cechovní generálie, podle kterých se na vesnicích a zámcích provozovat živnosti, které nebyla ve městech tak časté a hojně zastoupené.¹⁹⁹

V důsledku válek o dědictví rakouského trůnu (1741-1748) a sedmileté války (1756-1763) pobývalo v Rakovníku opět vojsko, což si žádalo další výdaje. V roce 1741 do města vpadlo francouzské vojsko, ještě téhož roku bylo vyhnáno císařským vojskem. Hned o rok později zde byl zřízen vojenský špitál a roku 1755 se vybudovaly kasárny. Vojenskou posádku ve městě tvořilo rakouské a pomocné ruské vojsko. Majestátem z 16. července 1751 potvrdila Marie Terezie (1743-1780) Rakovníku všechna již dříve nabytá privilegia „počínaje od Jana Lucemburského až do Ferdinanda II.“²⁰⁰ Rakovničané neúspěšně žádali císařovnu, aby se řemeslníci z okolních vesnických usedlostí vrátili zpět do města a aby tak byl obnoven městský cechovní monopol. Dále jim nebylo vyhověno v požadavku, aby cesta Praha - Karlovy Vary vedla opět skrz Rakovník. Silnice byla vedena přes Slané, což také přispělo k jeho rozvoji.²⁰¹

V letech 1771-1773 postihla celé Čechy neúroda, což mělo za následek další zadlužení Rakovníka. Část peněz půjčil městu plaský klášter. Další půjčku poskytl v roce 1781, protože vyhořel senomatský dvůr.²⁰² Plaští cisterciáci vystavěli roku 1771 v Zákostelí dům, kde mniši cestou do Prahy a z Prahy nocovali. Tento dům vystavili na místě dřívějšího rakovnického děkanátu. Dnes se v této budově nachází Muzeum T. G. M. Rakovník.

S příchodem reformní vlády Josefa II. (1780-1790) byl Rakovník v roce 1781 vyzván, aby předložil svá privilegia k prozkoumání a dalšímu potvrzení, jelikož nesměly

¹⁹⁹Tamtéž, s. 303.

²⁰⁰Tamtéž, s. 303-304.

²⁰¹Tamtéž, s. 305-309

²⁰²Tamtéž, s. 308.

být v rozporu s novými zemskými zákony. Toho roku bylo na vlastní žádost městu povoleno konání 4 výročních trhů čili jarmarků.²⁰³ Podle nového správního nařízení byl Rakovnický kraj nadále spojen se Slánským. Krajský úřad sídlil ve Slaném, i přesto měl Rakovník status krajského města.²⁰⁴

7.4 PROMĚNA CECHOVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ PO TŘICETILETÉ VÁLCE

Cechovní uspořádání vzniklo za účelem odbourání konkurence jednotlivých výrobků či práce řemeslníků. Jedním z hlavních účelů založení cechu bylo zajištění rovnosti členů, což bylo výhodné zejména na konci husitských válek a po ukončení třicetileté války. Cechy pomohly k rychlejšímu hospodářskému růstu jednotlivých řemeslníků (mistrů), avšak pak došlo k jakési stagnaci a řemeslníci se nemohli nadále rozvíjet, jelikož je omezovaly cechovní pořádky.

Třicetiletá válka ukončila zlatou dobu cechů. Řemeslníci se snažili zamezit přístup k živnosti novým členům, jelikož byla všeobecná bída a chtěli si obhájit a zajistit své výsadní postavení. Cechovní regule velice omezovaly živnostenské právo a svobodu členů. Řemeslníci vázání cechem nemohli samostatně podnikat, ani získat jakoukoliv výhodu nad ostatními členy cechu (například různými technickými inovacemi). Cech nadále potlačoval velkovýrobou a držel se principu malovýroby - určoval maximální počet zboží, které může jednotlivý řemeslník vyrobit a prodat, kde může zboží prodat, kolik může vlastnit (nebo si pronajímat) krámů, kolik tovaryšů a učedníků může být v jedné mistrovské dílně, aby žádný mistr nebyl nikterak zvýhodněn či dokonce bez pracovní (tovaryšské) síly... Cechovní nařízení zakazovala, aby některý mistr dělal práci pro jiného mistra či aby tovaryš pracoval v dílně jiného mistra, než u kterého byl zapsán. Dalším opatřením pro zajištění rovnosti mistrů uvnitř jednoho cechu byl společný nákup surovin pro celý cech. Suroviny se následně mezi mistry rozdělovaly rovným dílem. Samozřejmě se pak jednotlivým mistrům povolovala i svobodná koupě surovin, avšak s povolením ostatních mistrů. Řemeslníci se snažili zamezit překupování surovin, jelikož jejich hodnota postupně vzrůstala, a pak mohl být jeden člen díky překupování zvýhodněn či naopak. Ve statutech se tak objevují nařízení, že řezník smí prodat kůži jen obecním koželuhům a švec musí koupit kůži právě jen od koželuha. Řemeslníkům uvnitř společného cechu bylo zakázáno vykupovat suroviny přímo na venkově (obcházet venkovský lid) – museli počkat na

²⁰³LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 308.

²⁰⁴Tamtéž, s. 308-309.

společný cechovní nákup nebo až přijde zemědělský lid se surovinami do města. Nákup byl možný až za městskými branami, nikoli v předměstí.²⁰⁵

Princip rovnosti se uplatňoval i při placení členských příspěvků a vyplacení tovaryšské mzdy, aby byly podmínky u jednotlivých mistrů stejné. Pracujícím tovaryšům a mistrům tak chyběla motivace k práci a zdokonalení se, jelikož všechny jejich tendence potlačovala statuta. Je jisté, že absolutní rovnosti se nedocílilo, jelikož jednotlivci jednali ve svůj vlastní prospěch.

Cechy se od 17. století potýkaly nejen s ekonomickým úpadkem, ale i se ztrátou vlivu v politické sféře. Cechy postupně od 18. století ztrácely schopnost konkurovat šlechtickým velkostatkům a vznikajícím manufakturám. Na venek to však zakrývaly - 17. a 18. století bylo ve znamení honosného zdobení cechovních předmětů a velkolepých průvodů a slavností, při kterých byly cechy jedny z hlavních účastníků. Pořadí jednotlivých cechů v procesí bylo předem dané a odvíjelo se, jak bylo již v dřívějším období zvykem, na základě toho, jak měšťané ctili jednotlivá řemesla. V popředí průvodu tak bývali řezníci, sladovníci, tkalci, ševci a kováři, na konci byli vždy lazebníci. Každý cech nesl korouhev se svým znakem. Takto pompézní procesí a slavnosti se v Čechách pravidelně konaly během jezuitské mise po bělohorské porážce stavů. Každý cech měl svou korouhev s obrazem světce nebo prapor se symbolem řemesla. Již od počátků cechu se tato procesí a slavnosti konaly, avšak se nejednalo o tak honosné akce. Nebylo ještě běžné, že by každý cech měl svůj prapor či znak – tyto předměty mívaly jen bohatší cechy v popředí průvodu jako například řezníci. Pod jejich praporem či korouhví se pak shromažďovali zástupci jiných, příbuzných řemesel.

7.5 RAKOVNICKÉ CECHY VE 2. POLOVINĚ 17. A V 18. STOLETÍ

Cechy po ukončení třicetileté války převzaly v Rakovníku hlavní úlohu organizátora společenského života, jelikož dřívější spolky literátů a ostrostřelců zanikly, protože byly pobělohorskou vládou zakázány. I když byly později obnoveny, neměly ve veřejném životě již takový vliv.

Od poloviny 17. století se pivo vařilo pouze ve 3 pivovarech, a to ve 2 obcích (Rauthauzském a Moravském čili Zákostelním) a v 1 sousedském (Skazilbabovském). Rakovník byl navíc od roku 1654 nucen platit dvojnásobný ták, což znamenalo další překážku v rozvoji zdejšího pivovarnictví, jelikož většina českých měst platila ták

²⁰⁵WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. s. 713-715.

jednoduchý.²⁰⁶ Vývoz rakovnického piva byl pozastaven v období morových nákaz a při výskytu cholery (1713, 1714, 1726, 1731).²⁰⁷ Kvalita rakovnického piva od konce 16. století do počátku 18. století klesala. Jeho odbyt v Praze byl čím dál tím menší. V roce 1742 jej pražští šenkýři dokonce přestali odebírat. Oblíbenějším se stávalo pivo senomatské a jelikož mělo v samotném Rakovníku větší odbyt než pivo domácí, bylo zde jeho čepování v roce 1767 zakázáno.²⁰⁸ Když začalo rakovnické pivo ztrácet svou dřívější kvalitu, vyhledávali lidé jiný nápoj. Stále větší oblibě se tak těšilo víno a kořalka. Kořalku pálili převážně židovští obchodníci.

V roce 1701 pronajala obec své 2 hospody ve městě (Nový dům neboli U Raka a Loch) i hospodu v Senomatech.²⁰⁹ Obec však měla spory s majiteli tzv. Svobodného domu, který byl vybavený sladovnou, pivovarem i hospodou. Vedle piva se zde šenkovalo i víno. Spory byly ukončeny v roce 1736, kdy obec Svobodný dům (neboli dům U Černého orla) koupila.²¹⁰ Obec tak konečně porazila konkurenci ve vaření a prodeji piva. Následně byl zrušen rauthauzní pivovar a pivo se vařilo v rozsáhlém pivovaře U Černého orla.²¹¹ Slady se od roku 1706 dělaly pouze ve 2 sladovnách – v obecní v rauthause a v pronajaté v domě U Černého orla.²¹²

Rakovnickým várečnickům silně konkurovala přespolních piva, například z Chříče, Kožlan, Krušovic, Olešné a Zhoře, jelikož se prodávala mnohem levněji a cena odpovídala kvalitě, což o rakovnickém pivu neplatilo. Konkurence vzrostla, když byly vydány dvorské dekrety 28. ledna a 29. května 1788, které povolovaly volný odběr piva odkudkoliv.²¹³ Tyto dekrety tak zrušily starobylý monopol městské produkce piva. Mílové právo bylo již dříve různě rušeno a obcházeno udělováním speciálních výjimek.

Vzestup rakovnického pivovarnictví opět začal od roku 1801, kdy právovárečníci zakoupili od města bývalé kasárny, které se již nepoužívaly, a přestavěli je na společný pivovar.²¹⁴ Do nákupu a přestavby kasáren investovali právovárečníci vlastní peníze. Každý soused přispěl stejnou částkou. Stavební úpravy šly však velice pomalu, jelikož

²⁰⁶ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 301.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 302.

²⁰⁸ RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 20.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 186.

²¹⁰ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 385.

²¹¹ RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 206.

²¹² Tamtéž, s. 191.

²¹³ Tamtéž, s. 223.

²¹⁴ Tamtéž, s. 20.

finančních prostředků nebyl dostatek. V bývalých kasárnách se tak delší dobu pouze vařilo pivo – slady se dělaly v obecní sladovně v domě U Černého orla.²¹⁵ Rakovnický pivovar stojí na místě bývalých kasáren dodnes.

Dvorním dekretem z 3. února 1786 bylo nařízeno prodat všechny městské statky. Všechny tři emfyteutické obecní hospody v Rakovníku (tj. U Červeného raka, U Černého orla a V Lochu) byly ve veřejné dražbě v roce 1788 prodány soukromým osobám. Noví majitelé si hospody zakoupili a navíc platili další roční úroky. Byli také povinni čepovat pouze rakovnické pivo.²¹⁶

Počet soukeníků neustále klesal. V roce 1694 si nechali potvrdit nové artikule. Nový cech se skládal ze 7 mistrů.²¹⁷ Na počátku 18. století byli ve městě pouze 3 soukeníci. Společně s jircháři zakoupili emfyteutně roku 1781 valchy při Volfovském mlýně.²¹⁸ Soukenická valcha zde byla do roku 1859.²¹⁹ V polovině 19. století již nebyli schopni konkurovat manufakturní velkovýrobě a ukončili zde svou živnost.

Tkalcovský a ševcovský cech měly nejvíce členů. Tyto cechy také patřily k nejzámožnějším ve městě.

Řeznická jatka byla po ukončení morové nákazy v roce 1680 příkazem městské rady vykázána na Pražské předměstí, nedaleko městské brány. Jatka zde byla až do roku 1830. Vedle jatek byl v roce 1707 vybudován obecní chudobinec.²²⁰ Roku 1830 se jatka přesunula do Masné ulice k masným krámům. V roce 1879 se jatka ovšem opět stěhovala, a to za cukrovar.²²¹

Nově příchozí hrnčíři se usadili na Svatojilském předměstí. Nedaleko jejich dílen vybudovala obec chudobinec.

Obecní lázeň byla v roce 1639 zničena, a tak byla vystavěná nová. Jako obecní lazebníci jsou v městských knihách zapsáni: od roku 1637 Jakub Hekner, od roku 1677 Jan Kilian Pergk a od roku 1717 Karel Josef Emele jakožto bradýř (bradyholič).²²²

²¹⁵ Tamtéž, s. 225.

²¹⁶ Tamtéž, s. 238.

²¹⁷ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 338.

²¹⁸ Tamtéž, s. 338.

²¹⁹ ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 274.

²²⁰ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 317.

²²¹ Tamtéž, s. 457.

²²² Tamtéž, s. 316.

Od roku 1705 byly v Čechách zaváděny manufaktury (neboli rukodělné továrny). V nich se uplatňovala dělba práce, která byla mnohem efektivnější než řemeslnická malovýroba. Manufaktur bylo nejvíce v textilním průmyslu. Zaměstnávaly i ženy a děti. Tyto velké podniky vyráběly mnohem více zboží, takže předčily poptávku a mohly své zboží vyvážet za hranice českých zemí. V zahraničním obchodu byly podporovány Marií Terezií i Josefem II. Osvícenští panovníci reformovali celní politiku a osvobozovali podnikavé jednotlivce z cechovních pout.

V roce 1731 byl vydán generální cechovní patent a o osm let později generální cechovní artikule. Obě nařízení omezila pravomoci cechů a měla pomoci přeměnit cechovní malovýrobu v průmyslovou velkovýrobu.²²³ Od toho roku tak magistráty a patrimoniální úřady²²⁴ ztratily určitou svobodu v živnostenském a průmyslovém zákonodárství.²²⁵ Cechy byly nakonec zrušeny tzv. živnostenským řádem, který byl vydán v roce 1859.

V roce 1735 se v Rakovníku uvádí tyto živnosti: 2 kupci, 1 handlíř se železem a slanečky, 2 kramáři, 3 mezulánici (vyráběli silná sukna) a 3 soukeníci, 2 koželuzi, 2 uzdaři, 1 sedlář, 3 tkalci, 3 punčocháři, 3 kožišníci, 2 kloboučníci a 1 kotlář. Seznam živnostníků však nebyl úplný – byly na něm i drobné poznámky o hrnčířích, krejčích, řeznících, ševcích a provaznících.²²⁶

Krajské nařízení z července 1773 stanovilo maximální počet mistrů v jednotlivých rakovnických řemeslech. „Neměl převyšovati: řezníků 16, sladovníka 1, pekařů 11, mlynářů 10, ševců 13, krejčích 8, kováře 2, koláře 2, zámečníky 2, mydláře 3, truhláře 4, sklenáře 2, tesaře 2, zedníky 2, bednáře 2, provazníky 2 a perníkáře 3.“²²⁷

²²³BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 21.

²²⁴Patrimoniální úřady byly spravovány vrchností panství. Jednalo se o veřejné úřady. Byly zrušeny roku 1848.

²²⁵ROUBÍK, František. *Z českých hospodářských dějin: Přehled vývoje českého průmyslu, obchodu, měny a dopravy*. Praha: Státní nakladatelství, 1948. s. 26.

²²⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 331.

²²⁷Tamtéž, s. 333-334.

8 RAKOVNÍK V 19. STOLETÍ

První polovina 19. století byla ve znamení podpory českého národního živlu. Došlo k povznesení společenského života díky otevření obecní knihovny v roce 1840 a působení ochotnického divadelního spolku od roku 1841.²²⁸ Měšťané (tj. i mistři) se scházeli v domech vlastenců. Řemeslnická dělnická vrstva (tj. tovaryši a učedníci) se scházeli většinou v hospodách. Při společných večerech si četli knihy, zpívali písně či poslouchali příběhy ostatních. V Rakovníku tak vznikly besedy. V polovině 19. století byly založeny Měšťanská beseda²²⁹ a Měšťanská řemeslnická beseda.²³⁰ Měšťanská řemeslnická beseda se od Měšťanské besedy odštěpila, a skládala se pouze z řemeslníků. Od roku 1851 se scházela v tzv. Lázních, které vlastnil Václav Brejcha. Lázně vybudoval v roce 1897 na své zahradě v části města Na Sekyře.²³¹ Měšťanské besedě se později začalo říkat panská, jelikož členové byli většinou císařští úředníci. Obě besedy kupovaly různé noviny a časopisy a spolupracovaly s městskou knihovnou. Zasloužily se o rozvoj veřejného života ve městě, účastnily se všech národních slavností. Řemeslnická beseda byla dokonce v roce 1860 pochválena za to, že si zakládá na vzdělání řemeslnického dorostu.²³² Členové besedy si byli rovni a platili pevně dané roční příspěvky. V obou besedách byly např. vybírány sbírky na stavbu Národního divadla.²³³ Besedy několikrát měnily své sídlo.

Všechna spolková činnost a společenský život však byly v 50. letech 19. století utlumeny Bachovým absolutismem. Úředním jazykem byla němčina – toto nařízení se týkalo i cechů. V roce 1850 přešla všechna práva, která náležela magistrátům, do rukou městské rady. Tato rada poté jmenovala inspektory, kteří byli přiděleni ke všem cechům.²³⁴

V 60. letech byl spolkový a politický život opět obnoven. Vznikaly nové spolky a družstva. Například v roce 1858 založila Terezie Dienlová Spolek zbožných měšťanek. Roční příspěvek členek spolku byl poté použit na rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje.²³⁵

²²⁸LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 399.

²²⁹*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Měšťanská beseda Rakovník (MB Rakovník), č. fondu 580, 1838-1931, Rakovník.

²³⁰*Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník*, fond Měšťanská řemeslnická beseda Rakovník (MěŘB Rakovník), č. fondu 1124, 1838-1909, Rakovník.

²³¹ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 52.

²³²Tamtéž, s. 241.

²³³Tamtéž, s. 57.

²³⁴Tamtéž, s. 252.

²³⁵Tamtéž, s. 58.

V roce 1862 byl obnoven sbor rakovnických ostrostřelců a nově založen Zpěvácký spolek.²³⁶ Čtenářský spolek byl založen v roce 1866.²³⁷

Významnou osobností, která ovlivnila obecní a spolkový život byl právník Alois Pravoslav Trojan. V Rakovníku působil v letech 1857-1880. Zastával několik úředních funkcí a byl členem nebo dokonce předsedou několika spolků. Zasloužil se také o zřízení Řemeslnické záložny, která byla otevřena v květnu 1863. Poté, co byly zrušeny cechy, se měla vytvořit společenstva živnostníků. Od roku 1860 se v řemeslnické besedě začalo jednat o zřízení rakovnické záložny. Vzorem měla být záložna ve Vlašimi. Stanovy vlašimské záložny také Rakovnickým posloužily jako vzor. Každý člen zaplatil zápisné a vložil stanovený vklad. Záložna poté půjčovala peníze jednotlivým živnostníkům. Její činnost byla ukončena roku 1886.²³⁸

Ve stejném roce jako záložna, byla v Rakovníku založena i spořitelna.²³⁹ Od roku 1864 ve městě fungovala další záložna – a to hospodářská.²⁴⁰ Od roku 1868 zahájil svou činnost potravní spolek Oul.²⁴¹ Tento spolek založila Měšťanská řemeslnická beseda. Spolek prodával potraviny za nejnižší cenu. Krám se nacházel na náměstí a sklad v domě p. Kouteckého. V červenci 1869 se konalo slavnostní svěcení spolkového praporu.²⁴² Od roku 1869 rozšířil Oul svůj sortiment o střížní zboží.²⁴³ Spolek ukončil svou činnost během roku 1897.²⁴⁴

Jednotlivé spolky se scházely s obdobnými spolky po celém okrese i kraji a velmi mezi sebou spolupracovaly. Například Měšťanská řemeslnická beseda vyslala několik členů do Slaného na krajský sjezd řemeslníků, kde se řešilo zejména přepracování živnostenského řádu či zřízení krajské organizace, která by byla ústřední jednotou všech živnostníků.²⁴⁵ Jednání ve Slaném pokračovala i následující rok. V březnu byly na schůzi předloženy stanovy Jednoty krajinské živnostníků severozápadních Čech. V této Jednotě byly zahrnuti řemeslníci z Rakovnicka, Novostrašicka, Lounska, Slánska, Velvarska, Unhošťska a Kladenska. Jednota měla hájit zájmy živnostníků, a to jednotlivců i

²³⁶Tamtéž, s. 61.

²³⁷Tamtéž, s. 69.

²³⁸ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 286.

²³⁹Tamtéž, s. 61.

²⁴⁰Tamtéž, s. 287.

²⁴¹Tamtéž, s. 71.

²⁴²Tamtéž, s. 75.

²⁴³Tamtéž, s. 81.

²⁴⁴Tamtéž, s. 241.

²⁴⁵Tamtéž, s. 243.

společenstev. Jednota vydávala každý měsíc list *Hlasy krajinské Jednoty živnostníků a živnostenských společenstev*, který měli členové Jednoty platící roční příspěvek zdarma. Z Rakovníka přistoupilo do Jednoty 100 členů (všichni byli členy řemeslnické besedy). Každý rok se také konal sjezd ve spolkových městech. V Rakovníku se konal v září 1884 během hospodářsko-průmyslové výstavy. Jednota se však v roce 1885 rozpadla.²⁴⁶

Neustálý technický pokrok (především pokrok ve výrobě strojů) byl prezentován na četných výstavách a v nově vznikajících technických muzeích. Vznikaly průmyslové spolky - jednoty, svazy.²⁴⁷

V roce 1867 se spojila obec s várečníky a společně vytvořili Várečenský spolek v Rakovníce. Cílem této nové obchodní společnosti bylo zřízení pivovaru, který by vyhovoval moderním požadavkům.²⁴⁸ V 70. letech zakoupil spolek několik přilehlých domů ve Svatojilské (neboli Karlovarské či Pivovarské) ulici, zboural je a vystavěl nové budovy, které byly pro moderní pivovar potřebné. Roku 1872 byla v téže ulici zakoupena hospoda U Bílého lva. K její demolici však nedošlo a pivo se v ní čepovalo dál.²⁴⁹ Pivovarský podnik se neustále rozrůstal a velice prosperoval. Obci náležela čtvrtina veškerého jmění a zisků pivovarské společnosti.²⁵⁰ Roku 1920 se měšťanský pivovar přeměnil v akciovou společnost.

Od roku 1861 působila v Rakovníku pobočka hospodářské jednoty, která měla podporovat rozvoj hospodářství, pomáhat se zaváděním inovací a svou osvětou neustále oživovat zdejší hospodářství. V letech 1861, 1869 a 1884 se v Rakovníku konaly hospodářsko-průmyslové výstavy. Na výstavách se prezentovalo zemědělské nářadí a dobytek. V květnu 1868 zde byl založen samostatný hospodářsko-průmyslový spolek pro krajinu rakovnickou a v roce 1870 akciový spolek rolníků okresu rakovnického. Česká tržnice na chmel v Rakovníku byla ustanovena několika spolky, institucemi a zástupci obcí rakovnického, novostrašeckého a lounského okresu v roce 1885.²⁵¹

Díky rozvoji průmyslu se rozvíjelo i školství. Vznikaly odborné školy, na kterých se žáci vyučili jednotlivých řemesel. Podobě a rozkvětu rakovnického školství v 19. století

²⁴⁶Tamtéž, s. 244.

²⁴⁷ROUBÍK, František. *Z českých hospodářských dějin: Přehled vývoje českého průmyslu, obchodu, měny a dopravy*. Praha: Státní nakladatelství, 1948. s. 30.

²⁴⁸Jednalo se o přestavbu pivovaru zřízeného z kasáren.

²⁴⁹RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 239.

²⁵⁰Tamtéž, s. 245.

²⁵¹BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 30.

se podrobně věnuje František Levý ve svých *Dějínách*²⁵² či publikace z edice o historii a současnosti podnikání na Rakovnicku.²⁵³

Rakovničtí měšťané vždy podporovali vzdělanost ve svém městě. Reálná škola byla vybudována díky finanční pomoci várečníků, kteří od 30. let 19. století zavedli vybírání tzv. pivního krejcaru. Pivní krejcar se začal vybírat od listopadu 1831 a vztahoval se pouze na rakovnické pivo. To znamená, že cena rakovnického piva stoupla z 10 krejcarů vídeňské měny na 11 krejcarů. Vybírání pivního krejcaru se nevztahovalo na přespolní (tj. dovážená) piva.²⁵⁴ Z pivního krejcaru byl následně financován i provoz školní budovy.

Od 50. let 19. století se v rakovnické reálce (tj. v budově dnešního gymnázia) po žádosti Měšťanské řemeslnické besedy konala nedělní škola pro řemeslníky. Tato škola navázala na roční činnost nedělní dopolední výuky pro všechny řemeslníky a hospodáře, která probíhala v roce 1845 pod vedením p. Šofka, piaristy a učitele na reálné školy. Výuka trvala jen rok, jelikož p. Šofka přednášel sám, zadarmo a chyběl dostatek učebních pomůcek.²⁵⁵ Studenty nedělní školy se stali tovaryši a začínající živnostníci. Cílem studia bylo získání základních technických a jiných poznatků, které následně uplatňovali při své živnosti. Učitelé učili zdarma a na učební pomůcky přispívala řemeslnická beseda a všechny rakovnické cechy kromě cechu řezníků. Do besedy pak vstoupila řada učitelů.²⁵⁶ Výuka však postupně upadala, jelikož o ni nebyl ze strany mistrů ani tovaryšů zájem. Počet studentů postupně klesal a nedělní řemeslnická škola tak v roce 1872 zanikla. O 9 let později zažádal spolek vzájemně se podporujících řemeslníků (ze stavitelských řemesel) městskou radu o obnovu řemeslnické školy. V roce 1890 byla v Rakovníku otevřena škola průmyslová a obchodní. Tato škola se skládala z přípravné třídy a ze dvou dalších tříd, které se dělily podle typu živnosti na průmyslové nebo obchodní (neboli kupecké). V roce 1904 se obchodní (neboli kupecké) oddělení pokračovací školy průmyslové a obchodní oddělilo a vytvořilo vlastní dvoutrídni školu. Její název se poté několikrát měnil. Ve 20. století byly v Rakovníku otevřeny další školy.²⁵⁷

²⁵²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 463-478.

²⁵³BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 46-59.

²⁵⁴RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o., 2012. ISBN 978-80-85081-37-4. s. 226-230.

²⁵⁵ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 51.

²⁵⁶Tamtéž, s. 241.

²⁵⁷BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 46-59.

Již od konce 18. století a zejména v 19. století byly do výroby zaváděny stroje, které čím dál tím více nahrazovaly lidskou práci. Díky této mechanizaci a tovární velkovýrobě se snižovala cena produktů a byla tak větší poptávka po levnějším zboží. Řemeslníci, již vyráběli ručně podle starších technologií, tak stále více přicházeli o odbyt svých výrobků či služeb. Vlivem velkovýroby tak v Rakovníku jako první zanikla soukenická živnost a sklená huť.

8.1 INDUSTRIALIZACE PRŮMYSLU V 19. STOLETÍ

Napoleonské války poznamenaly celé české hospodářství. Rakovník musel finančně přispívat na válečné výdaje císařství. Průmysl byl orientován na vojenské potřeby a řemeslníci museli pracovat na vlastní náklady. Například rakovničtí ševci museli vojsku dodat 50 párů bot.²⁵⁸ S napoleonskými válkami se do Evropy šířily nové myšlenky a názory Velké francouzské revoluce - především liberalismus a nutnost reformovat a přeměnit cechovní zřízení, které bylo založeno na již zcela zastaralých principech.

Cechy na konci 18. a počátku 19. století zcela ztratily svůj duchovní charakter, který plynul ze starodávných bratrstev. První zemí, kde bylo zrušeno cechovní uspořádání a přistoupilo se ke svobodnému provozování živnosti, byla roku 1791 Francie. V roce 1808 ji následovalo Německo. V Rakousku (a tím pádem i v českých zemích) byly cechy zrušeny až v roce 1859.²⁵⁹ Konkrétní příčiny úpadku a zrušení cechovního zřízení shrnul a popsal Václav Ševčík ve svém díle *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*.²⁶⁰

V listopadu 1831 bylo vyhověno rakovnické žádosti o konání týdenních trhů na potraviny. V březnu 1833 rozeslal rakovnický magistrát oznámení všem okolním vrchnostenským úřadům, že se ve městě budou každé úterý a sobotu konat trhy. Společně s tím zaslal magistrát i tržní pořádek.²⁶¹

V roce 1843 vykazala rakovnická městská správa tyto řemeslníky: „43 ševců, 40 tkalců, 26 krejčích, 17 hrnčírů, 14 koželuhů, 13 kožišníků, 13 řezníků, 10 mlynářů, 8 pekařů, 8 truhlářů, 7 šenkýřů, 6 kovářů, 5 mydlářů, 5 pláteníků, 4 hostinské, 4 zámečníky, 4 kloboučníky, 3 soukeníky, 3 perníkáře, 3 vinopalníky, 3 vinárny, 3 řemenáře, 2 sládky, 2 zednické mistry (10 tovaryšů), 2 tesařské mistry (8 tovaryšů), 2 pokrývače, 2 sklenáře, 2

²⁵⁸ LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 397.

²⁵⁹ ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Praha: Československé akciové tiskárny, 1926. s. 85.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 85-114.

²⁶¹ ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 176-177.

sedláře, 2 provazníky, 2 postřihače, 2 hodináře, 2 koláře, a po jednom zlatníku, klempíři, nožíři, punčocháři, rukavičkáři, řemenáři a mistru komenickém. Obchodních krámů se smíšeným zbožím 7 a 13 kramářů.²⁶²

Jsou uváděni 3 řemenáři a poté i jeden samostatně. To znamená, že tito 3 řemenáři byli organizováni v cechu a jeden byl tzv. svobodným mistrem, který získal právo na samostatnou práci a nebyl vázán cechovními pravidly. Rakovnické soukenictví zaniklo před rokem 1851. Ve městě sice pobývali 3 soukeníci, ale se živností již skoncovali, a tak musel Rakovník odmítnout prohlášení ministerstva z ledna 1851 o zhotovení sukna pro vojsko prostřednictvím jednotlivých cechů.²⁶³

Od březnového jarmarku v roce 1867 se začalo uplatňovat nové uspořádání stánků. Prodejní stánky byly od sebe rozestavěny ve větší vzdálenosti a proti radnici, která stála uprostřed dlouhého náměstí, bylo ponecháno volné prostranství, aby v případě požáru mohly z radní budovy rychle vyjet stříkácí vozy. Toto opatření bylo z důvodu častých požárů ve městě.²⁶⁴

Od roku 1880 se v Rakovníku nově každý měsíc konal dobytčí trh, jenž byl původně součástí jarmarku. Tržiště se v roce 1895 přesunulo z oblasti na Sekyře na pozemek hospodářské školy.²⁶⁵ Od té doby se tak v Rakovníku konalo 6 výročních trhů, dvakrát týdně trhy na potraviny, 6 dobytčích trhů a úterní trh na obilí. Od roku 1885 ještě přibýly trhy na chmel.²⁶⁶

Jak již víme, cechy byly v českých zemích zrušeny v roce 1859. Zákon o živnostenské svobodě vydaný v roce 1861 spustil vlnu zakládání nových podniků. Některé podnikatelské záměry však nebyly úspěšné, a neměly tak dlouhého trvání. V Rakovníku to byla například olejna na zpracování řepkového oleje (1862-1864) nebo továrna na hliněné dýmky (1863-1869).²⁶⁷ Některé podniky však velice prosperovaly. Mezi ně patřily pivovar, cukrovar, parní pila a knihtiskárna Josefa Novotného.²⁶⁸

²⁶²LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 457.

²⁶³ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 229.

²⁶⁴ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 70.

²⁶⁵Tamtéž, s. 341 a s. 383

²⁶⁶LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6. s. 414.

²⁶⁷Tamtéž, s. 457.

²⁶⁸Tamtéž, s. 458.

Památkou na rakovnické cechy zůstaly znaky cechů, jež zdobí ochoz Vysoké brány. Jsou zde vyobrazeny cechy: bečvářů, kovářů a koželuhů, krejčích, lazebníků, pekařů a mlynářů, sladovníků, soukeníků, ševců, řezníků. Plastiky byly na bránu umístěny v 17. století.²⁶⁹ Dnes jsou na jejich místě kopie. Originály se nacházejí v lapidariu Muzea T. G. M. Rakovník. Stejně znaky jsou také vyřezané na zvonici, která se nachází v těsné blízkosti chrámu sv. Bartoloměje.

8.1.1 PRVNÍ PRŮMYSLOVÉ PODNIKY V RAKOVNÍKU

V 1. polovině 19. století převládala v Rakovníku tradiční řemeslná výroba. Ve městě a jeho okolí postupně rostly malé průmyslové podniky. Rakovník měl stále ráz venkovského města, tzn. že jeho hospodářství bylo založeno na zemědělství. Postupně se ale stával městem průmyslovým. Tato transformace probíhala několik desítek let, jelikož ve městě nebyl dostatek průmyslové inteligence.

Během 19. století vzkvétala na Rakovnicku těžba. Mezi přední nerostné bohatství patřilo uhlí a lupek. Dále se zde těžily např. železná ruda, olovo, tuha, síra, rtuť. S rozvojem těžby zde vznikla řada podniků. Byly to těžební podniky nebo podniky, které získané nerostné suroviny dále zpracovávaly.²⁷⁰ Největším a nejvíce prosperujícím podnikem byly RKZ (Rakovnické keramické závody).

Dalším významným podnikem byla mýdlárna Františka Otty, kterou v Rakovníku provozoval od konce 70. let 19. století. Ottovo podnikání bylo velmi výnosné, a tak v roce 1905 vystavěl novou továrnu poblíž železniční dráhy.²⁷¹ Dalším rakovnickým podnikem byla továrna na stroje a slévání, jejímž majitelem byl Jan Linhart. Tento podnik začal v roce 1888 vyrábět stroje, kterými se zařizovaly podniky v okolí – např. pivovary, cukrovary, lihovary, sušárny chmele aj.

Michal Perutz založil továrnu na ovocné konzervy, ocet a likér. Nesmíme také zapomenout na přední rakovnický podnik, a to pivovar. Počátky rakovnických podnikatelských aktivit a historie jednotlivých podniků jsou podrobněji popsány v knize *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*.²⁷²

Ve 2. polovině 19. století se budovala železniční síť, která přispěla ke zlepšení dopravní situace. V tomto období také výrazně stoupl počet obyvatel města. Lidé se do

²⁶⁹Tamtéž, s. 418.

²⁷⁰BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 33-44.

²⁷¹Mýdlárna dodnes funguje - jedná se podnik Rakona.

²⁷²BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1. s. 60-79.

Rakovníka stěhovali, jelikož zde byl díky několika průmyslovým podnikům a těžební činnosti dostatek práce. V podnicích mohly pracovat i ženy, jelikož v roce 1848 byla zřízena dětská opatrovna.²⁷³

²⁷³ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3. s. 213.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat vývoj cechovního uspořádání v Rakovníku, jelikož se této problematice ještě žádná odborná práce plně nevěnovala. Pro vývoj cechovního zřízení bylo nutné vyložit historický a politický kontext, jelikož Rakovník zaujímal specifické postavení kvůli vrchnostenskému hradu Křivoklátu. Dějiny města Rakovníka tak úzce souvisely s dějinami hradu Křivoklátu. Také díky pobytu knížat, králů a šlechty na Křivoklátě došlo k hospodářskému rozvoji celého regionu. Rakovník byl střediskem řemeslné práce a obchodu. Největší rozkvět zaznamenala městská řemesla v 15. a 16. století, kdy také vznikla řada cechů. Cechovní organizace se neustále zdokonalovaly. Vstup do cechů byl do 16. století celkem snadný, jelikož městská rada udělovala živnostenské právo téměř všem žadatelům. Se silící konkurencí se mistři strchovali o svou živnost, a tak se od 17. století snažili zabránit takto snadnému přístupu k živnosti. Pravomoc udělovat živnostenské právo přešla do pravomocí cechů. Třicetiletá válka však ukončila rozkvět cechovního zřízení. I když cechy pomohly k poválečné hospodářské obnově, docházelo v 1. polovině 18. století k hospodářské stagnaci, jelikož cechovní řády nařizovaly stejné podmínky pro všechny členy cechu a podporovaly principy malovýroby. Během 2. poloviny 18. a především v 19. století přibývá svobodných živnostníků a dochází k rozvoji manufakturní a tovární výroby, která likviduje cechovní zřízení.

V Rakovníku byla zastoupena řemesla, která byla v každém podobně velkém městě. Počet řemeslníků se odvíjel na základě počtu obyvatel. Řemeslnické dílny se nacházely především v severní části města v blízkosti Vysoké brány či na Plzeňském (neboli Lubenském) předměstí. Hlavní a také nejváženější živností bylo v Rakovníku pivovarnictví. Počet pivovarů však klesal, stejně tak kvalita piva. Obrat nastal, když se právovárečníci spojili, zakoupili bývalé kasárny a začali budovat moderní pivovar. V Rakovníku se také vytvářela spousta spolucechů, jelikož počet řemeslníků stejného oboru nebyl dostatečný, aby vytvořili samostatný cech.

Informace k této práci jsem čerpala z několika typů zdrojů. Jednalo se o odbornou literaturu, která se věnovala cechovnímu uspořádání všeobecně, a regionální literaturu, jež pojednávala o rakovnických dějinách. V pracích rakovnických historiků bylo také citováno mnoho archivních zdrojů. Primární zdroje – tedy archivní prameny, které ve své práci cituji, se nacházejí ve Státním okresním archivu Rakovník.

Téma Cechy a řemeslnická sdružení v Rakovníku je velice obsáhlé. V této práci jsem se snažila popsat celý vývoj řemeslnického uspořádání v Rakovníku. Určitě by však

stálo za to učinit sondy do jednotlivých epoch a jednotlivým obdobím se věnovat podrobněji. Také by bylo zajímavé se důkladněji věnovat historii jednotlivých řemesel či cechů. Takto zpracované je pouze rakovnické pivovarnictví, se kterým souvisí několik živností (řemesel). Rakovnický archiv disponuje celkem obsáhlou sbírkou cechovních písemností. Některé archiválie se však dochovaly jen ve zlomcích. Za větší pozornost by určitě stály i znaky jednotlivých cechů, které jsou zobrazeny na Vysoké bráně a zvonici.

RESUMÉ

This thesis deals with the issues of artisan unions and guilds in the royal town of Rakovník. The thesis describes the history and transformation of the organisation of guilds. The text is organised chronologically and each chapter dedicate to certain era. Initially, the description of historical and political context with the emphasis on the history of economics is introduced, followed by the discussion of issues connected with artisans and guilds in the given period. In the introductory section, the beginnings of free artisan work, the foundation, and the development of the town Rakovník are unraveled. Following sections are dedicated to the development of guilds' establishment in Rakovník until the transformation of guilds after the industrial revolution in 19th century. The thesis is based mainly on the works of the historians and chroniclers of Rakovník and works of Zikmund Winter. The archival research carried out in Státní okresní archiv Rakovník.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Státní okresní archiv Rakovník

- Fond Cech hrnčírů Rakovník (NAD 1469)
Fond Cech kovářů a kolářů Rakovník (NAD 1593)
Fond Cech koželuhů Rakovník (NAD 1594)
Fond Cech kožešníků Rakovník (NAD 1595)
Fond Cech krejčích Rakovník (NAD 1596)
Fond Cech mlynářů, pekařů a perníkářů Rakovník (NAD 1602)
Fond Cech novoševců Rakovník (NAD 1597)
Fond Cech řezníků a mydlářů Rakovník (NAD 1598)
Fond Cech sladovníků Rakovník (NAD 1599)
Fond Cech soukeníků Rakovník (NAD 1601)
Fond Cech tkalců Rakovník (NAD 1600)
Fond Cech truhlářů, zámečníků, puškařů a sklenářů Rakovník (NAD 16003)
Fond Cech zedníků, tesařů, kameníků a příkryvačů Rakovník (NAD 1604)
Fond Měšťanská beseda Rakovník (MB Rakovník), č. fondu 580
Fond Měšťanská řemeslnická beseda Rakovník (MěŘB Rakovník), č. fondu 1124

Literatura

- BEDNAŘÍK, Tomáš. *Rakovnicko*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-908-6.
- BLAŽKOVÁ, Kateřina a Jana VOTRUBOVÁ. *Historie a současnost podnikání na Rakovnicku, Kralovicku a Manětínsku*. Žehušice: Městské knihovny, 2005. ISBN 80-86699-33-1.
- ČECH, Jaroslav. *Rakovnické renesanční soudničky II*. Rakovník: Rabasova galerie Rakovník, 2002. ISBN 80-85868-46-6.
- ČECH, Jaroslav. *Rakovnické renesanční soudničky*. Rakovník: Rabasova galerie Rakovník, 1998. ISBN 80-85868-22-9.
- ČERNÝ, Jan a kol.: *Rakovník. Historie, osobnosti, literatura, památky*, Slaný 2008.
- ČERNÝ, Jan, ed. *Rakovnické paměti 19. století: Edice vyprávěných pramenů - zápisky Františka Hovorky, kronika Ferdinanda Malce*. Praha: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník, 2010. ISBN 978-80-86772-49-3.

JANÁČEK, Josef. *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*. Praha: ČSAV, 1955. ISBN 105010-54-5621.

JANOTKA, Miroslav. *Zapomenutá řemesla: vyprávění o lidech a věcech*. Praha: Svoboda, 1984. ISBN 25-126-84.

KREJČÍ, Jaroslav. *Rakovník v proměnách času*. Rakovník: Rabasova galerie, 2015. ISBN 978-80-87406-50-2.

LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. Druhé vydání. Rakovník: Agrosience, 2010. ISBN 978-80-85081-33-6.

LHOTA, Emil. *Řemeslná bratrstva a cechy, jich původ, rozkvět a úpadek*. Volyně: vlastním nákladem, 1898.

RENNER, Jan. *Dějiny židů na Rakovnicku*. Rakovník: Musejní spolek, 1937.

RENNER, Jan. *Rakovnické pivovarnictví: od nejstarších dob až do konce XVIII. století*. Rakovník: AGROSCIENCE s.r.o, 2012. ISBN 978-80-85081-37-4.

ROUBÍK, František. *Z českých hospodářských dějin: Přehled vývoje českého průmyslu, obchodu, měny a dopravy*. Praha: Státní nakladatelství, 1948.

ŠEVČÍK, Václav. *Historie cechovního zřízení řemesel a obchodu*. Praha: Československé akciové tiskárny, 1926.

WINTER, Zikmund – ŠIMÁK, Josef Vítězslav, ed. *Český průmysl a obchod v XI. věku*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526 - 1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.